

Straffeutmåling i voldtektssaker

Om straffeutmålingen i voldtektssaker fra lovendringen i år 2000 og frem til i dag, og Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffenivå i slike saker i denne perioden.

Kandidatnummer: 749

Leveringsfrist: 25. april 2014

Antall ord: 17936

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Avhandlingens tema, metode og avgrensninger	1
1.2	Det videre opplegget	2
2	PERIODEN FRA LOVENDRINGEN AV 11. AUGUST 2000 TIL LOVENDRINGEN AV 19. JUNI 2009	3
2.1	Innledning	3
2.2	Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffnivå i voldtektssaker	4
2.2.1	Heving av minstestrafen og en utvidelse av strafferammen for overgrep som er utført av flere i fellesskap eller på en særlig smertefull eller krenkende måte	4
2.2.2	De materielle endringene	4
2.2.3	Føringer i forarbeidene om å skjerpe straffnivået	6
2.3	Straffenivået i praksis	7
3	PERIODEN FRA LOVENDRINGEN AV 19. JUNI 2009 TIL LOVENDRINGEN AV 25. JUNI 2010	12
3.1	Innledning	12
3.2	Stortingets tiltak for å sikre et faktisk skjerpet straffnivå	13
3.2.1	Heving av minstestrafen ved kvalifiserte former for voldtekt	13
3.2.2	Innføringen av et normalstraffnivå	14
3.3	2009-lovens forhold til gjeldene straffelov av 1902: To sentrale storkammeravgjørelser	18
3.3.1	Generelt	18
3.3.2	Rt-2009-1412	20
3.4	Straffenivået i praksis	22
3.4.1	Problemstillingen	22

3.4.2	Avgjørelser fra Høyesterett	23
3.4.3	Avgjørelser fra lagmannsretten	26
3.4.4	Konklusjon	31
4	PERIODEN FRA LOVENDRINGEN AV 25. JUNI 2010 OG FREM TIL I DAG	32
4.1	Innledning	32
4.2	Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffnivå i voldtektssaker	33
4.2.1	Heving av minstestrafen og innføringen av et normalstraffnivå.....	33
4.2.2	I hvilken grad fremstår hevingen av minstestrafen til 3 år som et hensiktsmessig styringsmiddel for å sikre et skjerpet straffnivå i voldtektssaker?.....	34
4.2.3	Normalstraffnivået – hva må anses for å utgjøre særdeles formildende og skjerpende omstendigheter?.....	44
4.3	Straffnivået i praksis etter lovendringen i 2010.....	51
4.3.1	I hvilken grad har Høyesterett fulgt opp normalstraffnivået i saker som omfattes av minstestrafen?	51
4.3.2	Hvilket straffnivå har Høyesterett fastsatt i saker som ikke omfattes av minstestrafen?	58
5	AVSLUTNING	59
6	LITTERATURLISTE	64
7	VEDLEGG.....	68

1 INNLEDNING

1.1 Avhandlingens tema, metode og avgrensninger

Tema for avhandlingen er straffeutmålingen i voldtektssaker fra lovendringen i år 2000 og frem til i dag, og Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffnivå i slike saker i denne perioden.

Hovedformålet med avhandlingen er å se på utviklingen av straffnivået i voldtektsaker fra lovendringen i år 2000 og frem til i dag, fastsette dagens straffnivå, samt å se nærmere på de tiltak lovgiver i samme periode har benyttet seg av for å sikre et skjerpet straffnivå. I den forbindelse blir autoritative rettskilder som lov, forarbeider og Høyesteretts praksis helt sentrale. Der vi mangler praksis fra Høyesterett, blir praksis fra lagmannsrettene trukket inn, mens praksis fra Tingretten ikke blir behandlet i det hele tatt. Lov og forarbeider blir tolket, for å fastsette hvilke føringer og tiltak Stortinget har benyttet seg av i denne perioden for å sikre et skjerpet straffnivå, mens praksis fra Høyesterett og lagmannsrettene blir analysert for å belyse eventuell utvikling i straffnivået i praksis, samt for å fastsette hvilket straffnivå domstolene har lagt seg på etter de ulike lovendringene. Utover å belyse gjeldene rett i form av straffnivået i voldtektssaker i dag, vil gjeldene rett i en viss utstrekning også bli stilt i et kritisk lys. I den forbindelse vil reelle hensyn, i form av hensiktsmessighetshensyn og forholdsmessighetshensyn, være den sentrale rettskildefaktoren.

I denne avhandlingen vil det ikke bli gitt en samlet materiell presentasjon av gjerningsinnholdet i voldtektsbestemmelsen. Dette kunne vært med for oversiktens skyld, all den tid jeg flere ganger underveis i avhandlingen henviser til ulike ledd i voldtektsbestemmelsen. Når jeg likevel ikke behandler dette er det fordi jeg ikke finner dette absolutt nødvendig for å belyse oppgavens tema. Jeg vil heller ikke gi en *generell* gjennomgang av strafferammene for voldtektsbestemmelsen. Begrunnelsen for dette er at strafferammene i liten grad belyser det faktiske straffnivået som vi tar sik-

te på å fastslå her.¹ I den grad lovgiver har gjort endringer i strafferammene for å sikre et skjerpet nivå, vil imidlertid dette bli behandlet.

For å få best mulig inntrykk av straffenivået i voldtektssaker etter straffeloven § 192 isolert sett, har jeg i denne avhandlingen valgt å utelukkende behandle voldtekt av dem over 16 år. Det betyr at der sakene omhandler voldtekt av mindreårige under den seksuelle lavalder, behandler jeg ikke disse dommene med unntak av under punkt 4.2.3 hvor jeg søker å fastslå hva som anses for skjerpende og formildende omstendigheter ved straffeutmålingen. Av samme grunn har jeg også valgt å ikke behandle de saker hvor voldtektsbestemmelsen er anvendt i konkurrans med andre alvorlige straffbare forhold. Bare der hvor de øvrige forhold er av begrenset betydning for straffeutmålingen, samt under punkt 4.2.3 om skjerpende og formildende omstendigheter, har jeg valgt å ta med dommene.

1.2 Det videre opplegget

Fra år 2000 frem til år 2010 har lovgiver foretatt i alt tre lovendringer av betydning for straffeutmålingen i voldtektssaker. For at man enklest mulig skal kunne følge utviklingen som har skjedd både mht. kravene til et skjerpet straffenivå og for straffenivået i praksis, har jeg valgt å dele denne avhandlingen inn i tre hovedkapitler etter disse lovendringene. Strukturen innad i hoveddelene har klare fellestrekk. Alle tre kapitlene starter med en behandling av bakgrunnen for lovendringen, samt hvilke tiltak lovgiver har benyttet seg av for å sikre et skjerpet straffenivå i de respektive periodene. Videre inneholder alle tre hoveddelene en gjennomgang av straffeutmålingen i praksis med sikte å fastsette hvorvidt det har skjedd en skjerping av straffenivået, samt hvilket straffenivå domstolene har lagt seg på etter de ulike lovendringene. Dette er således avhandlingens gjennomgående hovedstruktur.

¹ NOU 1997:23 punkt 3.4.1

Ut over dette forekommer det enkelte variasjoner innad i de tre kapitlene. I kapittel 3, under punkt 3.5 behandler jeg to storkammeravgjørelser avsagt i Høyesterett. Begrunnelsen for dette er for det første at disse to avgjørelsene var av avgjørende betydning når lovgiver valgte å endre straffeloven av 1902 i 2010, og for det andre at disse storkammeravgjørelsene har hatt direkte betydning for straffennivået i voldtektsaker med gjerningstidspunkt i perioden mellom lovendringen i 2009 og lovendringen i 2010. I kapittel 4 vil jeg som en del av behandlingen av Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffennivå i voldtektssaker, ta for meg hvilke omstendigheter som berettiger en fravikelse av normalstraffennivået. Her vil også hevingen av minstestrafen fra 2 til 3 år, bli underlagt en rettspolitisk drøftelse med tanke på hensiktsmessigheten av dette tiltaket for å sikre et skjerpet straffennivå. Helt avslutningsvis i avhandlingen, under kapittel 5, vil jeg gjøre noen de lege ferenda betraktninger vedrørende forholdsmessigheten av dagens straffennivå.

2 PERIODEN FRA LOVENDRINGEN AV 11. AUGUST 2000 TIL LOVENDRINGEN AV 19. JUNI 2009

2.1 Innledning

I et lovvedtak av 11. august 2000 nr. 76 ble hele sedelighetskapittelet til straffeloven av 1902 revidert. Hovedformålet med endringen var å styrke kvinner og barns rettsvern i overgrepssaker, i tillegg til en lovteknisk forenkling og modernisering.²

I det videre vil jeg først se nærmere på de tiltak Stortinget ved lovendringen vedtok for å sikre et skjerpet straffennivå i voldtektssaker (punkt 2.2), for deretter å undersøke hvordan dette gav seg utslag i rettspraksis (punkt 2.3).

² Ot.prp.nr.28 (1999-2000) punkt 1 og Innst.O.nr.92 (1999-2000) punkt 1.2

2.2 Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffnivå i voldtektssaker

2.2.1 Heving av minstestrafen og en utvidelse av strafferammen for overgrep som er utført av flere i fellesskap eller på en særlig smertefull eller krenkende måte

Ett av Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffnivå i voldtektssaker som ble vedtatt ved lovendringen i 2000, var å heve minstestrafen fra 1 til 2 år.³ I motsetning til de materielle endringene, kom imidlertid ikke dette lovforslaget fra departementet, men først fra et flertall i justiskomiteen.⁴

Et annet tiltak som ble vedtatt ved lovendringen var å utvide strafferammen til 21 år for voldtekter utført av flere i fellesskap eller utført på en særlig smertefull eller krenkende måte.⁵ Mens departementet begrunnet dette forslaget i handlingenes straffverdighet,⁶ trakk justiskomiteen frem prevensjonshensynet, idet de refererte til at de den senere tiden hadde merket seg en økende tendens til gruppevoldtekter.⁷

2.2.2 De materielle endringene

Utover de nevnte endringene i straffnivået, ble det ved lovendringen vedtatt flere materielle endringer i voldtektsbestemmelsen. Flere av disse endringene innebar at forhold som tidligere ble rammet av andre straffebestemmelser, nå ble innlemmet i voldtektsbestemmelsen. Ettersom en slik innlemmelse medførte at strafferammen ble skjerpet for disse tilfellene, finner jeg grunn til å behandle disse endringene helt kort her.

³ Lov om endringer i straffeloven (2000) § 192(2)

⁴ Innst.O.nr.92 (1999-2000) punkt 4.6.2

⁵ Lov om endringer i straffeloven (2000) § 192(3)(a) og (b)

⁶ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) punkt 4.5.4

⁷ Innst.O.nr.92 (1999-2000) punkt 4.5.2

For det første vedtok Stortinget at alle former for truende adferd for å oppnå seksuell omgang, nå skulle rammes av voldtektsbestemmelsen.⁸ Dette i motsetning til tidligere rettstilstand, hvor kravet for å rammes av trusselalternativet i voldtektsbestemmelsen, var at den seksuelle omgang var fremtvunget ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse.⁹ Også under den tidligere rettstilstand var det imidlertid straffbart å skaffe seg seksuell omgang ved ”mildere” former for truende adferd, men dette ble rammet av straffeloven § 194 med en strafferamme på fengsel inntil 5 år.¹⁰

For det andre ble det ved lovendringen inntatt en bestemmelse i voldtektsbestemmelsen som rammer den som har seksuell omgang med bevisstløse eller hjelpeløse personer.¹¹ Om forslaget til denne lovendringen uttalte departementet at ” Ved å karakterisere denne type overgrep som voldtekt og heve strafferammen slik at den blir lik, markeres at slike forhold kan være like alvorlige som dem som tradisjonelt er bedømt som voldtekt.”¹² Seksuell omgang med bevisstløse eller hjelpeløse personer ble før lovendringen rammet av straffeloven § 193, med en strafferamme på fengsel inntil 5 år.¹³

For det tredje ble det ved lovendringen inntatt en bestemmelse i voldtektsbestemmelsen som rammer det å tvinge noen til å ha seksuell omgang med seg selv, eller

⁸ Lov om endringer i straffeloven (2000) § 192(1)(a)

⁹ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) punkt 4.1

¹⁰ Ibid. punkt 4.3.4.2

¹¹ Lov om endringer i straffeloven(2000) § 192(1)(b)

¹² Ot.prp.nr.28 (1999-2000) punkt 16.1.1

¹³ Ibid. punkt 4.3.4.3

andre enn den som fremsetter trusselen.¹⁴ Før endringen ble dette forholdet rammet av straffeloven § 222.¹⁵ Strafferammen for disse tilfellene var fengsel inntil 3 år.¹⁶

Ved en innlemmelse av disse forholdene i voldtektsbestemmelsen, ble strafferammen for alle disse tilfellene hevet til 10 års fengsel.

I tillegg til dette innebar en kriminalisering av grovt uaktsom voldtekt at handlinger som tidligere var straffrie, nå ble belagt med straff.¹⁷ Strafferammen ble fastsatt til fengsel i 5 år og med en øvre skjerpet strafferamme på 8 år.¹⁸

2.2.3 Føringer i forarbeidene om å skjerpe straffenivået

Foruten de tiltak vi har sett på til nå, ga justiskomiteen også generelle føringer i forarbeidene om å skjerpe straffenivået i voldtektssaker, uten å gå nærmere inn på hvor mye straffene skulle skjerpes. I den forbindelse uttalte justiskomiteen følgende: ”Komiteen har flere ganger påpekt at straffenivået for seksuelle overgrep ligger for lavt, og finner grunn til å gjenta dette. Komiteen forventer at domstolene tar hensyn til lovgivers synspunkter”¹⁹ Vi ser altså at Stortinget her gir signaler til domstolene om at straffenivået skal skjerpes, men kaster ballen over til domstolene når det gjelder *hvor mye* straffene for voldtekt skal skjerpes. Dette er en vanlig fremgangsmåte når Stortinget ønsker å skjerpe straffene på et rettsområde.

¹⁴ Lov om endringer i straffeloven (2000) § 192(1)(c)

¹⁵ Innst.O.nr.92 (1999-2000) punkt 4.3.2 og Rt-1999-1718

¹⁶ Straffeloven av 1902, historisk versjon

¹⁷ Lov om endringer i straffeloven (2000) § 192(4)

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Innst.O.nr.92 (1999-2000) punkt 4.6.2

Etter nå å ha gjennomgått de tiltak og føringer Stortinget ved lovendringen i 2000 ga for å sikre et skjerpet straffnivå i voldtektssaker, beveger jeg meg over til å se på hvilket nivå Høyesterett faktisk la seg på i praksis i etter lovendringen i 2000.

2.3 Straffenivået i praksis

Problemstillingen her er hvilket straffnivå som gjaldt i praksis etter lovendringen i 2000 og frem til lovendringen i 2009.

Som nevnt i innledning, kan det faktiske straffnivået i voldtektssaker ikke utledes direkte av strafferammen i voldtektsbestemmelsen.²⁰ De straffene som utmåles ligger, som vi skal se, i hovedsak i nedre sjikt av strafferammene. Vi må således se hen til Høyesteretts praksis når vi skal fastslå det faktiske straffnivået. Men heller ikke en slik analyse vil gi oss sikre svar på hvor straffnivået ligger. Begrunnelsen for dette er at voldtektssaker sjelden er like. Som regel vil det fra sak til sak foreligge forskjellige subjektive omstendigheter som vil ha betydning for straffeutmålingen i det konkrete tilfellet, og som dermed gjør det vanskelig å fastslå noe *eksakt* straffnivå. Men som det fremgår av Ot.prp.nr.28 (1999-2000) punkt 4.6.1 vil det, gjennom å studere høyesterettsdommer i voldtektssaker over noe tid, likevel være mulig å trekke noen slutninger om hvor straffnivået *generelt* befinner seg.

Aina Mee Ertzeid har skrevet i en artikkel hvor hun bl.a. foretar en analyse av dommer avsagt i Høyesterett med sikte på å fastsette straffnivået i voldtektssaker i tidsperioden 2001-2006.²¹ Etter en gjennomgang av Høyesteretts praksis i denne perioden, bemerker Ertzeid først at *overfallsvoldtekter* synes å bedømmes strengt, henholdsvis 4 og 5 år. Det samme gjelder for *forsøk* på overfallsvoldtekt, som synes å bedømmes strengere enn fullbyrdet voldtekt til samleie uten elementet av overfall.

²⁰ NOU 1997: 23 punkt 3.4.1

²¹ Ertzeid (2006) s. 364-367

Når det gjelder forsettlig *voldtekt til samleie etter straffeloven § 192 (1)(a) og (c)*, dvs. der hvor noen skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende adferd, eller ved vold eller truende adferd får noen til å ha seksuell omgang med seg selv eller med annen enn den som fremsetter volden/trusselen, fastslår Ertzeid at for de tilfelle der det ikke er snakk om overfall og hvor det ikke foreligger konkurrans med andre forhold, ligger straffene gjennomgående på rundt 2 år og 8-9 måneder. Et eksempel på en dom fra praksis her er Rt-2002-1701 hvor domfelte ved to anledninger, samme natt og samme sted, voldtok to forskjellige kvinner, den ene til samleie, den andre til seksuell omgang. Straffen ble satt til fengsel i 2 år og 9 måneder.

Når det kommer til straffene for *voldtekt til seksuell omgang etter § 192(1)(a) eller (c)*, påpeker Ertzeid at straffen her ikke nødvendigvis er lavere enn i saker der minstestrafen kommer til anvendelse. Et eksempel her er Rt-2003-496 hvor lagmannsrettens fastsettelse av straffen til fengsel i 2 år og 9 måneder ble opprettholdt av Høyesterett.

Når det gjelder *voldtekt til samleie etter straffeloven § 192 (1)(b)*, dvs. der noen har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, fastslår Ertzeid at straffenivået ligger markert lavere enn voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) eller (c). Straffenivået innebærer likevel en heving i forhold til det som tidligere ble idømt etter straffeloven § 193. Et eksempel her er Rt-2005-663 hvor straffen ble satt til 2 år, hvorav 1 år og 9 måneder ble gjort betinget.

For de *grovt uaktsomme voldtekter*, slår Ertzeid fast at straffenivået ligger markert lavere enn for de forsettlige voldtekter, noe som er i tråd med lovgivers forutsetning. Et eksempel her er Rt-2006-471 hvor straffen ble satt til fengsel i 9 måneder.

Da Ertzeid bare har behandlet straffenivået for voldtektssaker frem til midten av år 2006, blir spørsmålet hvorvidt straffenivået var det samme i perioden 2006 til 2009.

Når det gjelder *voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) eller (c)* har jeg funnet i alt tre aktuelle dommer avsagt av Høyesterett, med gjerningstidspunkt i denne perioden. To av disse dommene gjaldt straffutmåling for *flere* forsettlig voldtekter til samleie. Straffen i disse sakene ble satt til hhv. 12 års forvaring (Rt-2010-676), og 7 år og 6 måneders forvaring (Rt-2010-1595). I den siste dommen, Rt-2008-890, som gjaldt en tivoliansatts voldtekt til samleie av en yngre jente, ble Lagmannsrettens fastsettelse av straffen til fengsel i 2 år og 8 måneder ble opprettholdt av Høyesterett.

Når det gjelder *voldtekt til samleie etter § 192 (1)(b)*, har jeg funnet to aktuelle dommer avsagt av Høyesterett. Den første dommen, Rt-2009-321, gjaldt et tilfelle av forsøk på voldtekt til samleie av en jente under den seksuelle lavalder. Når jeg velger å ta med saken her, er det fordi domfelte bare var dømt for brudd på straffeloven § 192 (1)(b) jfr. (2)(a) jfr. § 49, og ikke for straffeloven § 196. Da gjerningsmannen selv var under 18 år ved overgrepet og tilsto forholdet, ble straffen satt til fengsel 7 måneder hvorav 120 dager ble gjort betinget. Den andre dommen, Rt-2010-1592, gjaldt et tilfelle av voldtekt til samleie av en sovende kvinne som hadde blitt med domfelte hjem etter en kveld på byen for å overnatte der. Straffen ble satt til fengsel i 2 år, hvorav 1 år og 6 måneder ble gjort betinget.

Når det gjelder *voldtekt til seksuell omgang etter § 192 (1)(a) eller (c)* har jeg bare funnet én aktuell dom. Denne saken, Rt-2012-1103, gjaldt en mann som i sin søken etter en ukjent gjenstand på fornærmedes kropp, stakk flere fingre inn i hennes skjede for å lete etter gjenstanden der. Høyesterett mente at riktig utgangspunkt for straffen ville vært fengsel i 2 år og 3 til 6 måneder. Men siden aktoratet ikke hadde påstått straffeskjerpelse i sitt anketilsvar ble straffen på fengsel i 2 år, hvorav 1 år betinget, opprettholdt av Høyesterett.

Når det gjelder *voldtekt til seksuell omgang etter § 192(1)(b)* fant jeg én aktuell dom. Denne saken, Rt-2008-917, gjaldt en fars seksuelle omgang med datter, som da hun

ble utsatt for overgrepene lå og sov. Faren ble også dømt for incest og seksuell krenkende handling. Straffen ble satt til fengsel i 1 år og 6 måneder.

Når det kommer til *grov uaktsom voldtekt*, foreligger det ingen Høyesterettsavgjørelser i denne perioden.

Som det fremkommer av denne siste gjennomgangen, er det ikke veldig mange saker hvor Høyesterett har behandlet straffeutmålingen etter straffeloven § 192 i perioden 2006-2009. Dette betyr at å si noe helt sikkert om hvorvidt straffenivået er det samme som det Ertzeid fant for perioden 2001-2006, er vanskelig. Jeg vil imidlertid forsøke meg med noen generelle betraktninger.

Når det kommer til straffeutmålingen for *voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) eller (c)* hvor det ikke foreligger gjentatte overgrep, synes straffenivået å være det samme som Ertzeid fremhevet for tidsperioden 2001- 2006 nemlig fengsel i 2 år og 8-9 måneder. Jeg viser i den forbindelse til Rt-2008-890, behandlet over, hvor straffen på fengsel i 2 år og 8 måneder ble opprettholdt av Høyesterett.

Når det gjelder *gjentatte tilfelle av voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) eller (c)*, tyder en sammenlikning av rettspraksis på at straffenivået også her er nokså likt. I Rt-2002-1673, ble straffen satt til forvaring med tidsramme på 7 år. Domfelte hadde her gjort seg skyldig i 5 voldtekter til samleie mot to samboere, hvor domfelte hadde utøvet betydelig grad av vold. Til sammenlikning ble straffen i Rt-2010-1595 satt til forvaring i 7 år og 6 måneder. Domfelte hadde her gjort seg skyldig i flere voldtekter til samleie mot to ulike fornærmede ved to anledninger. Domfelte hadde brukt betydelig grad av vold og trusler, og nektet de fornærmede å forlate hans leilighet. I tillegg gjaldt straffeutmålingen også brudd på straffeloven §§ 223(1), 227, 228 jfr. 232, 162 og legemiddeloven § 31(2) jfr. § 24 (1), noe som Høyesterett anslo til et påslag på fengsel i 6 måneder. Således kan man si at for voldtektene isolert sett fikk de i

begge sakene 7 års forvaring, noe som kan tyde på at straffnivået dermed ikke er skjerpet i denne perioden.

Når det gjelder *voldtekt til samleie etter § 192(1)(b)* har jeg også funnet én sammenliknbar sak med Rt-2010-1592, ifra perioden 2001-2006. Dette er Rt-2005-663. Begge sakene dreide seg om voldtekt til samleie av kvinner som lå og sov. I begge sakene kjente de fornærmede domfelte, og i begge sakene hadde kvinnene gitt uttrykk overfor domfelte at de ikke ønsket samleie med ham. I saken fra 2005 hadde imidlertid fornærmede bl.a. hatt oralsex med domfelte i forkant av overgrepet. Dette var ikke tilfellet i Rt-2010-1592. I Rt-2010-1592 ble straffen satt til fengsel i 2 år, hvorav 1 år og 6 måneder ble gjort betinget. I saken fra Rt-2005-663 ble også straffen satt til fengsel i 2 år, hvorav 1 år og 9 måneder ble gjort betinget. Da jeg finner domfeltes opptreden i saken fra 2010 hakket mer klanderverdig enn i saken fra 2005, mener jeg disse dommene er gode indikatorer på at straffnivået er det samme.

Når det gjelder *voldtekt til seksuell omgang etter § 192(1)(a) eller (c)*, var saken i Rt-2012-1103 nokså spesiell og jeg har ikke funnet noen dom fra perioden 2001-2006 som er direkte sammenliknbar. Det samme gjelder for *voldtekt til seksuell omgang etter § 192(1)(b)*.

På denne bakgrunn har jeg kommet til at det ikke er grunnlag for å si at det har skjedd noen skjerpelse av straffnivået for voldtektssaker i perioden fra 2006-2009 i forhold til perioden 2001-2006. Der det finnes rettskildemateriale som gjør det mulig å sammenlikne, synes snarere straffnivået å være det samme. Slik jeg ser det er ikke dette overraskende. Av forarbeidene²² og Høyesterett praksis selv²³ fremgår det nem-

²² Ot.prp.nr.28 (1999-2000) punkt 4.6.1

²³ For eksempel Rt-2009-1412

lig at grunnet hensynet til forutberegnelighet og likebehandling, vil vesentlige endringer i et etablert straffenivå gjennom rettspraksis ikke komme plutselig.

3 PERIODEN FRA LOVENDRINGEN AV 19. JUNI 2009 TIL LOVENDRINGEN AV 25. JUNI 2010

3.1 Innledning

I 2009 lå den siste delproposisjon til straffeloven av 20. mai 2005 klar, og Stortinget foretok en lovendring datert 19. juni 2009 nr. 74 på bakgrunn av denne. I det følgende vil jeg kalle denne loven for 2009-loven. Som jeg skal komme tilbake til senere i denne avhandlingen, innebar denne lovendringen bl.a. en skjerpelse av straffenivået i voldtektssaker i form av en heving av minstestrafen, samt innføring av et normalstraffenivå.²⁴

Bakgrunnen for forslaget om straffeskjerpelse var å oppfylle regjeringen Stoltenberg sine målsettinger i Soria Moriaerklæringen.²⁵ I Soria Moriaerklæringen hadde regjeringen satt seg som mål å ”arbeide for å få opp straffenivået for voldtekt, drap, grov vold og sedelighetsforbrytelser”.²⁶ Begrunnelsen for at regjeringen hadde satt seg denne målsettingen kan man imidlertid ikke lese direkte ut av erklæringen. I forarbeidene angir imidlertid departementet to formål med straffeskjerpelsen. For det første trekker de frem behovet for at det faktiske straffenivået i voldtektssaker bedre må reflekterte alvorligheten i lovbruddet (forholdsmessighetsvurderingen).²⁷ Departementet påpeker i den forbindelse at til tross for de høye strafferammene for voldtekt, er det faktiske straffenivået ikke i tilstrekkelig grad i samsvar med den

²⁴ Se punkt 3.2

²⁵ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 7.5.3.2

²⁶ Regjeringen Stoltenberg II (2005) s. 69

²⁷ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 7.5.3.2

straffverdighet som strafferammene gir uttrykk for. For det andre trekker departementet frem behovet for at straffenivået i voldtektssaker må komme i bedre samsvar med straffenivået for andre typer straffebestemmelser som beskytter den enkeltes fysiske integritet (ekvivalensvurderingen).²⁸ Departementet påpeker i den forbindelse at brudd på voldtektsbestemmelsen syntes å bli straffet noe mildere enn straffebudene i kapittelet for legemskrenkelser, som det er naturlig å sammenlikne seg med. På denne bakgrunn mente departementet at straffenivået for voldtekt måtte skjerpes betraktelig.²⁹ Dette ble fulgt opp av Stortingskomiteen i Innst.O.nr.73 (2008-2009) punkt 7.2.

I det videre vil jeg her først se nærmere på hevingen av minstestrafen og innføringen av et normalstraffenivå som Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffenivå i voldtektssaker (punkt 3.2). Deretter vil jeg, gjennom behandlingen av Storkammeravgjørelsen i Rt-2009-1412, se nærmere på betydningen av lovgivers føringer om et skjerpet straffenivå i 2009-loven for gjeldene straffelov av 1902 (punkt 3.3.). Til sist vil jeg se på straffenivået i praksis i denne perioden (punkt 3.4).

3.2 Stortingets tiltak for å sikre et faktisk skjerpet straffenivå

3.2.1 Heving av minstestrafen ved kvalifiserte former for voldtekt

Et tiltak som ble foreslått for å skjerpe straffenivået i voldtektssaker var å øke minstestrafen fra 2 til 3 år for visse kvalifiserte former for voldtekt, nemlig der den seksuelle omgang er samleie eller der tiltalte har fremkalt en bevisstløshet eller hjelpe-løshet hos fornærmede i den hensikt å voldta henne/han.³⁰ Som vi kan se av straffeloven av 2005 § 292 ble dette forslaget vedtatt av Stortinget.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid. punkt 7.5.3.3

Med minstestraff eller minimumsstraff menes den korteste fengselsstraff som kan idømmes for et straffbart forhold.³¹ I forarbeidene til straffeloven av 2005 bemerker justiskomiteen følgende om minstestrafen: ”Komiteen har merket seg at departementet mener at en minstestraff gjerne er fastsatt for å reflektere straffenivået for de såkalt ordinære overtredelser av straffebudet. Komiteen vil presisere at når lovgiver fastsetter en minstestraff, gjøres det fordi ingen handling som omfattes av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet skal straffes under det gitte minimum. Dette må forstås slik at det kun er de minst alvorlige handlinger som omfattes av gjerningsbeskrivelsen, som skal ilegges minstestrafen”³² Dette betyr altså at der man i praksis opererer med et straffenivå for de minst alvorlige voldtektene, under nivået for minstestrafen, vil en innføring eller heving av denne medføre en *umiddelbar* skjerpelse av straffenivået. I slike tilfelle er således en heving av minstestrafen et tilsynelatende effektivt styringsmiddel for å sikre et umiddelbart skjerpet straffenivå.

3.2.2 Innføringen av et normalstraffenivå

3.2.2.1 Generelt

Av forarbeidene til 2009-loven fremgår det at med normalstraffenivå menes det straffenivå domstolene skal ta utgangspunkt i ved straffeutmålingen i det konkrete tilfellet.³³

I det følgende vil jeg se på normalstraffenivået slik det ble foreslått av departementet i forarbeidene til 2009-loven, et forslag som fikk sin tilslutning av justiskomiteen i Innst.O.nr.73 (2008-2009) punkt 7.2.

³¹ Jusleksikon(2005) s. 187

³² Innst.O.nr.72 (2004-2005) punkt 10.5.2

³³ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 7.5.3.4

3.2.2.2 Normalstraffenivået for voldtekt som omfattes av minstestrafen

I Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 7.5.3.4 behandler departementet normalstraffenivået for voldtekt som omfattes av minstestrafen. Departementet foreslår her at for voldtekt som rammes av minstestrafen etter straffeloven av 2005 § 293 (tilsvarende straffeloven av 1902 § 192(1)jfr. (2)), bør ikke straffen være fengsel under 4 år. For å gå under fengsel i 4 år må det foreligge særlig formildende omstendigheter eller forholdet må falle inn under straffeloven 2005 § 80, som lovfester de tilfeller der domstolene kan fravike minstestrafen. Departementet gir på samme sted i forarbeidene to typeeksempler fra tidligere rettspraksis hvor de mener at normalstraffen på 4 år skal gjelde. Den første dommen, Rt-2008-890, gjaldt, som tidligere nevnt, en ung jente som ble voldtatt til samleie av en 31 år gammel tivoliansatt. Høyesterett opprettholdt lagmannsrettens straffutmåling på ubetinget fengsel i 2 år og 8 måneder. Den andre saken, Rt-2002-1295, gjaldt en 54 år gammel manns voldtekt til samleie av en 18 år gammel kvinne mens hun var beruset og lå og sov. Høyesterett fastslo at overtredelsen lå i nedre sjikt av de forbrytelser som rammes av voldtekt ved samleie etter § 192, og at det dermed var grunnlag for å gjøre deler av dommen betinget. Straffen ble satt til fengsel i 2 år og 1 måned, hvorav 1 år ble gjort betinget. I begge disse sakene mener departementet at det etter det skjerpede straffenivået nå skal idømmes 4 års ubetinget fengsel. Dette er en kraftig straffeskjerpelse, spesielt når det kommer til de såkalte sovevoldtektene.

Departementet stopper imidlertid ikke med dette. På samme sted i forarbeidene presiserer departementet at normalstraffen skal være den samme uavhengig av om voldtekten rammes av straffeloven av 2005 § 291(a),(b), eller (c). Jeg tolker dette slik at departementet ikke er enig med Høyesterett i at straffverdigheten av de såkalte sovevoldtektene ligger i nedre sjikt av gjerningsbeskrivelsen som rammes av voldtektsbestemmelsen. Jeg viser i den forbindelse til for eksempel Rt-2002-1295, hvor Høyesterett, som nevnt over, gav uttrykk for et slikt syn.

Videre uttaler departementet, fremdeles på samme sted i forarbeidene, at straffen for voldtekt som utgangspunkt bør være fullt ut ubetinget, og at bruken av deldom bør snevres merkbart inn i forhold den praksis som har utviklet seg i domstolene ved brudd på straffeloven av 1902 § 192(1)(b). Departementet trekker i den forbindelse frem Rt-2005-663, Rt-2002-1295 og Rt-2002-1288 som eksempler på tilfeller hvor betinget fengsel har blitt gitt, men hvor denne adgangen etter lovendringen bør snevres inn.

Der det foreligger skjerpene omstendigheter foreslår departementet at normalstraffen ikke bør være fengsel under 5 år.³⁴ Departementet trekker også her frem to eksempler fra praksis. Den første dommen, Rt-2006-828, gjaldt en nokså brutal voldtekt til samleie av en tidligere samboer av domfelte. Høyesterett anslo at denne voldtekten, uten det straffeskjerpene element at domfelte var dømt for voldtekt fra før, ville medført 4 års fengsel. Den andre saken, Rt-2003-625, gjaldt en graverende overfallsvoldtekt av en kvinne, hvor straffen ble satt til fengsel i 4 år. Etter departementets syn skal tilsvarende saker som nevnt i eksemplene nå ilegges minst fem års fengsel, altså en straffeskjerpelse på 1 år.

3.2.2.3 Normalstraffenivået for grove voldtekter som omfattes av minstestrafen

Departementet foreslår at for voldtekter som omfattes av straffeloven av 2005 § 293 (sml. straffeloven av 1902 § 192 (3)), hvor minstestrafen etter 292 kommer til anvendelse, bør normalstraffenivået ikke være under fengsel i 5 år.³⁵ Her trekker departementet frem tre dommer i fra tidligere praksis som eksempel på hvordan straffeskjerpelsen skal virke. Den første saken, Rt-2004-1902, gjaldt et brødrepar og en kvinne som sammen voldtok en 15 år gammel jente til samleie, mens hun var ute av stand til å motsette seg handlingen på grunn av beruselse. I formildende retning ble det lagt vekt på at det var gått lang tid, 2 år og 9 måneder, før

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

saken var kommet opp for domstolene, uten at de tiltalte kunne bebreides for dette. Straffen ble satt til fengsel i 2 år og 8 måneder. Departementet fastslår at dersom man tar de formildende omstendigheter i betraktning, skal en tilsvarende sak etter straffeloven av 2005 straffes med fengsel i 4-5 år. Den andre saken som departementet trekker frem, er Rt-2006-828. Jeg behandlet dommen over i punkt 3.2.2.1, men i den forbindelse uten det skjerpene element at tiltalte også tidligere var straffet for voldtekt. Departementet fremhever at i en tilsvarende sak som denne, hvor både voldtekten er grov i seg selv og tiltalte tidligere er dømt for seksuallovbrudd, bør straffen være opp imot 6 års fengsel. Den tredje saken departementet trekker frem er Rt-2004-39, som gjaldt voldtekt til samleie av en sovende kvinne, og hvor domfelte tidligere var dømt for voldtekt og voldtektsforsøk. Høyesterett opprettholdt lagmannsrettens fastsettelse av straffen til fengsel i 2 år og 6 måneder. Her fastslår departementet at uten gjentakelse skal denne typen saker etter straffeloven av 2005 medføre straff av fengsel i 4 år og ved gjentakelse straff av fengsel opp imot 5 år.

**3.2.2.4 Straffenivået for voldtekt til seksuell omgang som ikke omfattes av minstestraf-
fen**
Når gjelder straffenivået for voldtekt til seksuell omgang som ikke omfattes av minstestraf-
fen, fastsetter ikke departementet noe normalstraffenivå. Departementet
fremhever imidlertid at det ikke skal gå noe markert skille i straffenivå mellom
voldtekter som omfattes av minstestraf-
fen og andre voldtekter, og at normalstraf-
fenivået i saker som omfattes av minstestraf-
fen må gis tilsvarende anvendelse for
voldtekter som ikke omfattes av minstestraf-
fen.³⁶

3.2.2.5 Normalstraffenivå for grovt uaktsom voldtekt

Departementet fastsetter heller ikke noe eget normalstraffenivå for grovt uaktsom
voldtekt, men fastslår i forarbeidene at når departementet går inn for en heving av
straffenivået for de forsettlige voldtekter, må dette også få betydning for de grovt

³⁶ Ibid.

uaktsomme voldtektene.³⁷ Departementet påpeker på samme sted i forarbeidene at de synes at skillet i straffenivå for de grovt uaktsomme og forsettlig voldtekter er for skarpt, og at straffenivået bør fastsettes slik at det er en glidende overgang fra de grovt uaktsomme til de forsettlig voldtekter.

3.3 2009-lovens forhold til gjeldene straffelov av 1902: To sentrale storkammeravgjørelser

3.3.1 Generelt

I Ot.prp.nr.22 punkt 6.3.4.3 avsnitt 7, som omhandler det skjerpede straffenivå i voldssaker skriver departementet: ”Selv om forslaget her knytter seg til straffeloven 2005, gjør departementets oppfatninger om behov for skjerping av straffen seg tilsvarende gjeldende for utmåling av straff innenfor de strafferammer som følger av straffeloven 1902. Departementet ønsker derfor at lovgiverens signaler om straffskjerping i forslaget her følges opp før straffeloven 2005 har trådt i kraft, og eventuelt slik at det skjer en gradvis oppjustering. Tilsvarende gjelder for de øvrige forslag om straffskjerping i forslaget her.”

Tilsvarende uttalelser gir departementet også i Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 7.5.3.5 om det skjerpede straffenivået for voldtektssaker og i punkt 7.11.3.5 om det skjerpede straffenivå for saker som retter seg mot seksuelle overgrep mot barn under 14 år.

Justiskomiteen sluttet seg til forslaget i Innst.O.nr. 73 (2008-2009). Under de innledende merknader i punkt 1.2, avsnitt 10, uttaler komiteen at ”Komiteen viser til de tydelige signaler som gis i form av økte strafferammer, heving av minstestrafen og ikke minst at proposisjonen går gjennom konkrete, utvalgte rettsavgjørelser. Komite-

³⁷ Ibid. punkt 7.5.4.5

teen slutter seg til denne måten å sende signaler til domstolen på for å heve straffennivået. Komiteen understreker at høyere straffennivå skal ta til å gjelde straks.”

Disse uttalelsene fra forarbeidene kom under lupen av Høyesterett i to Storkammeravgjørelser fra 2009, hvor forholdet til Grunnloven § 97 og EMK art 7 ble vurdert. Mens Rt-2009-1412 gjaldt anke over straffutmålingen for seksuelle overgrep mot mindreårig og incest, gjaldt Rt-2009-1423 anke over straffutmålingen for grov legemsbeskadigelse med døden til følge. Ingen av disse dommene vedrører altså direkte voldtektsbestemmelsen som er tema i avhandlingen her. Det prinsipielle spørsmålet i begge dommene var imidlertid hvorvidt uttalelsene i forarbeidene til 2009-loven om et skjerpet straffennivå, kunne gjøre seg gjeldene for handlinger begått før denne loven ble vedtatt.³⁸ Det resultatet Høyesterett her kom frem til var utslagsgivende for at Stortinget ved lov av 25. juni 2010 endret bl.a. voldtektsbestemmelsen i straffeloven.³⁹ Dette er den ene grunnen til at jeg finner det hensiktsmessig og behandle disse dommene her. Den andre grunnen for å behandle disse dommene er Høyesteretts uttalelser i et obiter dictum i dommen fra Rt-2009-1412. Her uttalte flertallet at selv om de ikke fant at forarbeidene kunne få noen selvstendig vekt for handlinger begått før 2009-loven ble vedtatt, ville forarbeidene kunne ha vekt for handlinger begått etter lovens vedtakelse, men før dens ikrafttredelse.⁴⁰ Siden jeg i denne delen av avhandlingen skal ta for meg straffennivået i praksis i voldtektssaker i tidsperioden mellom vedtakelsen av 2009-loven og lovendringen i 2010, finner jeg det interessant å se på Høyesterett sine uttalelser her.

Når det kommer til Rt-2009-1423 ble denne avsagt senere samme dag som Rt-2009-1412. Når det gjelder det prinsipielle spørsmålet i disse sakene, som er det in-

³⁸ Rt-2009-1412, avsnitt 1 og Rt-2009-1423, avsnitt 1

³⁹ Se punkt 4.1

⁴⁰ Avsnitt 38

teressante i vårt tilfelle, så nøyer retten seg i den sist avsagte dommen med å henvise til begrunnelsen i den første dommen.⁴¹ Utover å vise at Høyesterett holder fast ved sine tidligere prejudikater, kan jeg derfor ikke se at det vil ha noen selvstendig verdi å behandle den sist avsagte dommen her. Jeg vil derfor nøye meg med en gjennomgang av flertallets vota i Rt-2009-1412.

3.3.2 Rt-2009-1412

Denne saken gjaldt anke over straffeutmålingen i en sak hvor en far hadde hatt seksuell omgang med sin egen datter under 14 år, og på bakgrunn av dette var domfelt for brudd på straffeloven §§ 195 (1) og 197.

Saken ble avgjort av Høyesterett i Storkammer med dissens 10-1.

Det prinsipielle spørsmålet for Høyesterett var som nevnt hvorvidt uttalelsene i forarbeidene til 2009 loven om et skjerpet straffenivå, kunne gjøres gjeldene for handlinger begått før denne loven ble vedtatt.⁴²

Flertallet konkluderte på dette spørsmålet med at uttalelsene i forarbeidene til 2009 loven om et skjerpet straffenivå ikke kunne gis noen selvstendig vekt for handlinger som var begått før loven ble vedtatt.⁴³ Flertallet begrunnet sin konklusjon med at dette strider mot de hensyn som ligger bak tilbakevirkningsforbudet i Grunnloven § 97 og EMK art 7,⁴⁴ formulert i dommen som hensynet til forutberegnelighet, trygghet og rettssikkerhet for borgerne.⁴⁵ For handlinger begått etter straffeloven av 2005

⁴¹ Avsnitt 8

⁴² Avsnitt 1

⁴³ Avsnitt 33

⁴⁴ Avsnitt 38

⁴⁵ Avsnitt 25

sin ikrafttreden, fastslo imidlertid flertallet at det ikke kunne være noen tvil om at det nye straffennivået presentert i forarbeidene måtte gjelde fullt ut.⁴⁶

Når det gjaldt handlinger begått *etter* vedtakelsen av 2009-loven, men *før* dens ikrafttredelse, fastslo flertallet i et obiter dictum, at forarbeidenes uttalelser om et skjerpet straffennivå skal tillegges vekt.⁴⁷ Flertallet begrunnet dette med at de hensyn som ligger bak tilbakevirkningsforbudet ikke gjør seg gjeldene i samme grad for handlinger begått *etter* vedtakelsen av 2009-loven som for handlinger begått *før*.⁴⁸ Når det kommer til spørsmålet om hvorvidt det skjerpede straffennivået som forarbeidene til 2009-loven gir uttrykk for skulle tas i et sprang, eller om det skulle skje en gradvis utvikling mot ikrafttredelsen av straffeloven av 2005, konkluderte flertallet her med at det måtte skje en gradvis utvikling.⁴⁹ Flertallet begrunnet dette med at de ikke fant forarbeidene entydige når det kom til dette spørsmålet, samt at Grunnloven § 97 og EMK art 7 taler mot straffeskjerpelser i for store sprang.⁵⁰

Dommer Skoghøy som var eneste dissenterende dommer, var uenig med flertallet i at lovgiveruttalelsene i forarbeidene ikke kunne gis virkning for handlinger begått før lovendringen. Videre var han uenig i at det må skje en gradvis skjerping av straffennivået. For Skoghøy sine vota vedrørende det prinsipale spørsmålet i saken viser jeg til avsnitt 45-55.

Som vi kan se av denne dommen, kommer Høyesteretts uttalelser vedrørende den gradvise skjerpelsen av straffennivået for voldtekter begått etter lovendringen i 2009,

⁴⁶ Avsnitt 22

⁴⁷ Avsnitt 38

⁴⁸ Avsnitt 38

⁴⁹ Avsnitt 40

⁵⁰ Avsnitt 39

i form av et obiter dictum. Drøftelsen her er imidlertid minst like detaljert som Høyesteretts ratio decidendi. Jeg kan derfor ikke se at uttalelsene i obiter dictumet har noen mindre rettskildemessig vekt enn Høyesteretts ratio decidendi. Dette bekreftes også av Høyesterett selv, som i gjentatte etterfølgende avgjørelser, herunder for eksempel Rt-2010-1324 (avsnitt 14) og Rt-2011-743 (avsnitt 12), viser til sitt obiter dictum i denne saken, uten å i det hele tatt å kommentere dets vekt. På denne bakgrunn kan man slutte at for voldtekter begått etter lovendringen i 2009 skal det skje en gradvis skjerpelse av straffnivået med vekt på de føringer som blir gitt i forarbeidene til 2009-loven.

I det videre vil jeg se på hvordan disse uttalelsene fra Høyesterett har gitt seg utslag i straffnivået i praksis for voldtekter begått mellom lovendringen i 2009 og lovendringen i 2010.

3.4 Straffenivået i praksis

3.4.1 Problemstillingen

Problemstillingen som skal drøftes her er todelt. For det første vil jeg se på hvilket straffnivå domstolene har lagt seg på i praksis for voldtekter begått i perioden mellom lovendringen i 2009 og lovendringen i 2010. For det andre vil jeg se på hvorvidt det for voldtekter begått i denne perioden har skjedd en straffeskjerpelse i forhold til perioden før.

Som nevnt under punkt 2.3 er det vanskelig å fastslå et *eksakt* straffnivå i praksis, da det fra sak til sak vil kunne foreligge forskjellige subjektive straffeskjerpende eller formildende omstendigheter. Dette gjør seg også gjeldene her. Enda vanskeligere blir det når rettskildematerialet i form av Høyesterettsdommer, er magert slik som er tilfellet for perioden mellom 19. juni 2009 og 25. juni 2010. Jeg tar imidlertid heller ikke her sikte på å fastsette et helt *eksakt* straffnivå for voldtektssaker i denne perioden, men snarere undersøke hvorvidt man kan gi noen *generelle betraktninger* om tendenser i straffnivået og den eventuelle skjerpelsen av dette.

Selv om dommer fra lagmannsretten har begrenset rettskildemessig betydning i forhold til dommer avsagt i Høyesterett,⁵¹ legges de vekt på i praksis der man mangler Høyesterettsdommer. Da rettskildematerialet fra Høyesterett her som nevnt er mangert, finner jeg grunn til å se hen til lagmannsrettpraksis. Før jeg foretar en vurdering av praksis fra lagmannsrettene, vil jeg imidlertid gjennomgå de avgjørelsene jeg har funnet fra Høyesterett. Til slutt vil jeg gi en oppsummerende konklusjon.

3.4.2 Avgjørelser fra Høyesterett

Den første dommen jeg vil se på er Rt-2010-1324. Denne saken gjaldt ikke voldtektsbestemmelsen, men et tilfelle av legemsbeskadigelse under særdeles skjerpende omstendigheter. Grunnen til at jeg tar med denne dommen, er at de uttalelser fra Høyesterett som jeg her skal se på, også gjør seg gjeldene for voldtektsbestemmelsen. Uttalelsene fra Høyesterett som jeg finner interessante for vår problemstilling kommer til uttrykk i avsnitt 14. I dette avsnittet ser Høyesterett på betydningen av at det skjerpede straffenivået i voldssaker trådte i kraft ved lovendring av 25. juni 2010, i stedet for 1. januar 2012, som var den tidligst forventede datoen for ikrafttredelse av straffeloven av 2005. Høyesterett uttaler om dette at for handlinger begått i tidsperioden mellom 19. juni 2009 og 25. juni 2010 vil dette få den betydning at den gradvise straffeskjerpelsen må skje raskere enn først forventet. Slik jeg tolker Høyesterett her må man altså forvente en ganske kraftig gradvis skjerpelse av straffenivået i løpet av tidsperioden på cirka 1 år, for å oppnå et straffenivå i 2010 som er på linje med straffenivået fastsatt i forarbeidene. I og med at straffeskjerpelsen skal skje gradvis, tolker jeg det slik at man må forvente strengere straffer jo nærmere gjerningstidspunktet kommer lovendringen i 2010. Dette synes også å være Høyesteretts oppfatning i Rt-2011-1017(avsnitt 19) som jeg kommer tilbake til under.

⁵¹ Echhoff (2001) s. 162

Den første dommen jeg skal se på vedrørende voldtektsbestemmelsen er Rt-2011-172. Denne saken gjaldt bl.a. anke over straffeutmålingen for et tilfelle av *voldtekt til samleie etter straffeloven § 192(1)(a)*, en legemsfornærmelse og ett brudd på våpenloven. Samlet straff ble satt til fengsel i 2 år og 10 måneder. Høyesterett uttalte at for voldtekten isolert sett burde straffen settes til 2 år og 8-9 måneder. Dersom vi tar et tilbakeblikk til denne avhandlingens punkt 2.3, kan vi se at straffnivået for voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) eller (c) syntes å ligge på 2 år og 8-9 måneder i tidsperioden 2001 til 2009. Høyesterett har altså i denne saken ikke skjerpet straffnivået i forhold til dette. Dette synes imidlertid ikke å være så rart, all den tid voldtekten skjedde 23. juli 2009, altså kort tid etter vedtakelsen av 2009 loven, og dermed slik at det ikke er grunn til å forvente at den gradvise straffeskjerpelse skal ha gjort seg gjeldene ennå. Med andre ord synes dette å være i tråd med Høyesterett sine uttalelser i Rt-2010-1324, nevnt over.

Den neste dommen jeg vil se på er Rt-2011-743. Også denne saken gjaldt et tilfelle av *voldtekt til samleie etter straffeloven § 192(1)(a)*. Her var forholdene imidlertid mer graverende enn tilfellet nevnt over. Domfelte hadde truet fornærmede, som var mindreårig, med en kniv og med makt tvunget henne først til oralt samleie og deretter vaginalt samleie. Høyesterett påpekte at selv om det ikke dreide seg om en typisk overfallsvoldtekt, bar forholdet preg av overrumpling. Etter en gjennomgang av forarbeidene til lovendringen av 25. juni 2010 antok Høyesterett at straffen ville vært rett i underkant av 6 år dersom forholdet hadde funnet sted etter lovendringen.⁵² Siden denne voldtekten fant sted 18. november 2009, altså før lovendringen av 2010, men etter lovendringen av 2009, fastslo Høyesterett, med en henvisning til storkammeravgjørelsen i Rt-2009-1412, at det måtte skje en gradvis skjerpning av straffnivået og fastsatte at straffen for voldtekten burde settes til fengsel i under-

⁵² Avsnitt 11

kant av 5 år.⁵³ Lagmannsrettens dom på fengsel i 4 år og 9 måneder ble opprettholdt. En mulig sammenliknbar sak fra perioden før lovendringen i 2009 er voldtekten etter tiltalens post I a) i Rt-2010-1595. Denne saken gjaldt en 17 år gammel jente som ble voldtatt til samleie 4 ganger på samme kveld av en gutt hun hadde truffet på internett kort tid i forveien. Høyesterett anslo at straffen for denne voldtekten isolert sett burde settes til fengsel i noe under 4 år. Slik jeg ser det er saken i Rt-2010-1595, hakket mer graverende enn saken i Rt-2011-743, selv om det ikke ble truet med kniv i førstnevnte sak. Når straffen for voldtekten etter tiltalens post I a) i Rt-2010-1595 likevel ble anslått til omtrent 1 års fengsel lavere enn straffen i Rt-2011-743, tyder dette på en straffeskjerpelse.

Den siste dommen fra Høyesterett jeg skal se på er Rt-2011-1017 som gjaldt et *forsøk på voldtekt til samleie etter straffeloven § 192(1)(a)*. En kvinne som etter en kveld/natt på byen skulle låse seg inn i sin leilighet, ble overfalt av en mann som hun hadde møtt på et utested tidligere på kvelden. Mannen dyttet kvinnen inn i leiligheten hennes, og forsøkte der å voldta henne til samleie uten å lykkes med dette. Om den rettslige situasjonen når det kommer til utmålingen av straffen tok Høyesterett utgangspunkt i Storkammeravgjørelsen fra 2009 og fastslo at det skal skje en gradvis skjerpelse av straffenivået.⁵⁴ Videre pekte Høyesterett på at da det straffbare forholdet i den foreliggende sak i tid bare lå 6 uker før lovendringen av 2010, måtte dette medføre at straffen i utgangspunktet ikke kunne settes mye lavere enn den normering som følger av forarbeidene til straffeloven av 2005.⁵⁵ Når det kommer til at man i dette tilfellet stod overfor et forsøk, fastslo Høyesterett at de legger til grunn at straffenivået i forsøksstilfellene skal økes i samme forhold som straffenivået

⁵³ Avsnitt 12

⁵⁴ Avsnitt 17-18

⁵⁵ Avsnitt 19

ellers.⁵⁶ Etter en konkret vurdering fastsatte Høyesterett straffen til fengsel i 3 år og 3 måneder. Da jeg ikke har funnet noen direkte sammenliknbar sak ifra perioden 2001-2009, blir det vanskelig å foreta noen vurdering av hvorvidt det har skjedd en faktisk straffeskjerpelse.

Slik jeg ser det gir det foreliggende rettsmaterialet fra Høyesterett ikke grunnlag for å trekke noen sikre slutninger, verken generelt eller mer eksakt, for hvilket *straffennivå* Høyesterett har lagt seg på for voldtektsbestemmelsen i tidsperioden mellom 19. juni 2009 og 25. juni 2010. Til det er det for få avgjørelser. Dessuten kommer det elementet inn at det i en forholdsvis kort tidsperiode skal skje en nokså kraftig straffeskjerpelse, jfr. Rt-2010-1324, slik at det er nærliggende å slutte at det for denne perioden vanskelig vil være noe bestemt straffenivå i det hele tatt. Snarere tyder Høyesteretts uttalelser i Rt-2010-1324 og Rt-2011-1017, på at straffen vil variere, ikke bare ut ifra de konkrete omstendigheter, men også ut ifra hvilket tidspunkt voldtekten er begått på.

Det magre rettsgrunnlaget gjør også at det er vanskelig å fastsette hvorvidt Høyesterett generelt sett har skjerpet straffenivået i forhold til perioden før lovendringen i 2009. Der jeg har funnet sammenliknbare dommer fra perioden før lovendringen i 2009, tyder det imidlertid på at Høyesterett har skjerpet nivået. Ved at Høyesterett gjennomgående viser til storkammeravgjørelsen i Rt-2009-1412 ved straffeutmålingen i sakene behandlet over, får jeg dessuten inntrykk av at Høyesterett viser vilje til gradvis straffeskjerpelse i tråd med storkammeravgjørelsen.

3.4.3 Avgjørelser fra lagmannsretten

Når det kommer til brudd på voldtektbestemmelsen med gjerningstidspunkt i perioden 19. juni 2009 til 25. juni 2010, er det avsagt en rekke dommer i de ulike lagmannsrettene. På bakgrunn av at vi har 6 ulike lagmannsretter, hvis avgjørelser har

⁵⁶ Avsnitt 21

lik vekt i et rettskildemessig perspektiv, har jeg gått igjennom praksis fra samtlige lagmannsretter vedrørende voldtekt av personer over 16 år. Dette har jeg gjort for å se om jeg kan finne en felles tendens i straffnivået for mellomperioden 2009-2010. Jeg finner det imidlertid verken mulig eller formålstjenlig å gjengi alle disse dommene her. For en total oversikt over de dommene jeg har gjennomgått, viser jeg til vedlegg 1. Her nøyer jeg meg imidlertid med å gjennomgå et utvalg av disse, med det formål å forsøke å si noe generelt om straffnivået for brudd på voldtektsbestemmelsen og hvorvidt det har skjedd en straffeskjerpelse i aktuelle periode. For at gjennomgangen ikke skal bli for omfattende, nøyer jeg meg med å se på straffnivået for forsettlig voldtekt til samleie her.

3.4.3.1 Overfallsvoldtekter

For de tilfellene av *overfallsvoldtekter* hvor det verken foreligger konkurrans eller straffeskjerpene omstendigheter rammet av straffeloven § 192(3), synes straffnivået fra lagmannsrettene å ligge på cirka 4 år. Jeg viser i den forbindelse til LG-2013-46486 hvor straffen ble satt til 3 år og 9 måneder, LH-2010-109103 og LG-2010-174803 hvor straffen i begge tilfelle ble satt til 4 års fengsel. Dersom vi tar et tilbakeblikk til punkt 2.3 i denne avhandlingen, kan vi se at overfallsvoldtekt i tidsperioden 2001 til 2009 også syntes å bli bedømt strengt, henholdsvis 4-5 år. Således kan man trekke den slutning at straffnivået *generelt* for overfallsvoldtekt etter lovendringen av 2009 synes å være noenlunde det samme som før lovendringen, uten at jeg har gått inn og sammenliknet enkeltsaker.

3.4.3.2 Forsettlig voldtekt til samleie etter straffeloven § 192(1)(a) eller (c), men som ikke er overfallsvoldtekt

Når det kommer til *voldtekt til samleie etter straffeloven § 192(1)(a) eller (c)*, men som ikke er overfallsvoldtekter, synes straffnivået i disse sakene å variere en god del ut ifra de konkrete omstendigheter. Jeg har bare funnet én dom, LB-2011-142354, hvor lagmannsretten direkte fastsetter at det verken forelå særlig skjerpene eller formildende omstendigheter. Voldtekten i denne saken fant sted 20. mai 2010, altså i nær opp til lovendringen av 25. juni 2010. Om betydningen av dette

henviste Borgarting lagmannsrett til Rt-2011-1017, som fastsetter at straffennivået bør ligge opp mot det nivået som er forutsatt ved endring av loven. Lagmannsretten fastsatte på bakgrunn av dette straffen til fengsel i 3 år og 4 måneder, altså 8 måneder under normalstraffenivået etter lovendringen i 2009 og 2010. I saker vedrørende voldtekt til samleie, hvor lagmannsrettene har funnet skjerpende omstendigheter, men hvor det ikke har foreligget formildende omstendigheter, synes lagmannsrettene også å falle ned på et straffenivå fra 3 år til 3 år og 6 måneders fengsel. Eksempler her er LA-2011-47658 hvor straffen ble satt til fengsel i 3 år og 3 måneder, LB-2010-98260 hvor straffen ble satt til 3 år og LG-2010-185678 hvor straffen ble satt til fengsel i 3 år og 6 måneder. På den annen side har vi også eksempler på at straffen har blitt satt strengere, slik som i LG-2010-112476 hvor straffen ble satt til fengsel i 4 år og 9 måneder (anke over straffeutmålingen forkastet av Høyesterett i Rt-2011-743) og LG-2010-59283 hvor straffen ble satt til fire år.

På bakgrunn av det noe sprikende straffenivået i nevnte praksis finner jeg ikke å kunne trekke noen sikre slutninger vedrørende straffenivået for voldtekt til samleie etter § 192(1)bokstav (a) eller (c) i aktuelle periode. I alle sakene jeg har funnet, unntatt i LB-2011-54236, har straffene imidlertid vært fengsel i 3 år eller mer. Dersom vi legger til grunn at straffenivået for voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) eller (c) for tidsperioden før lovendringen av 19. juni 2009 lå på rundt fengsel i 2 år og 8-9 måneder,⁵⁷ synes det som at det i alle fall på *generelt grunnlag* har skjedd en straffeskjerpelse for handlinger begått etter vedtakelsen av 2009-loven.

3.4.3.3 Forsettlig voldtekt til samleie etter straffeloven § 192 (1)(b)

Når det gjelder *voldtekt til samleie etter straffeloven § 192 (1)(b)*, så vi under denne avhandlingens punkt 2.3 at straffenivået i disse sakene var markert lavere enn ved voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) eller (c). Dette blir også påpekt av depar-

⁵⁷ Avhandlingens punkt 2.4

tementet i forarbeidene til 2009-loven, hvor de fremhever et særlig behov for å heve straffenivået i saker som pådømmes etter straffeloven § 192(1)(b).⁵⁸ For å bøte på dette presiserer departementet i forarbeidene at det etter lovendringen skal være lik straff uavhengig av hvorvidt forholdet subsumeres under straffeloven av 2005 § 291(a)(b) eller(c) (tilsvarende straffeloven av 1902 § 192(1) (a), (b) eller (c).)⁵⁹ Dersom vi sammenholder departementets uttalelser med Høyesteretts uttalelser i Rt-2009-1412 om den gradvise straffeskjerpelse som skal finne sted, og Rt-2010-1324 om tempoet for straffeskjerpelsen, skulle man kunne forvente at straffen for voldtekt til samleie etter §192(1)(b) ville være gjenstand for en kraftigere straffeskjerpelse enn for voldtekter etter § 192(1)(a) eller (c). Dette for at voldtekt etter straffeloven § 192(b) på tidspunktet for lovendringen av 25. juni 2005, skal være på samme nivå som voldtekt etter straffeloven § 192(1)(a) eller (c).

Denne forventningen synes å bli innfridd av Borgarting lagmannsrett i LB-2012-177442, hvor lagmannsretten fant at en sak om voldtekt til samleie etter 192(1)(b), begått få dager før lovendringen i 2010, måtte settes likt normalstraffenivået etter denne lovendringen. Straffen ble således satt til fengsel i 4 år hvorav 1 år ble gjort betinget grunnet svært lang liggetid hos politiet. Til sammenlikning ble straffen i en sammenliknbar sak ifra Høyesterett, Rt-2002-1295, satt til fengsel i 2 år og 1 måned, hvorav 1 år og 1 måned ble gjort betinget. Begrunnelsen for at dommen ble gjort i betinget var at Høyesterett anså forbrytelsen for å ligge i nedre sjikt av de handlinger som rammes av voldtektsbestemmelsen, og ikke fordi saken hadde hatt lang liggetid hos politiet.⁶⁰ Dette tyder på at i alle fall Borgarting lagmannsrett har skjerpet straffenivået betydelig for voldtekt til samleie etter § 192(1)(b) i for-

⁵⁸ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 7.5.3.2

⁵⁹ Ibid. 7.5.3.4

⁶⁰ s. 1297

hold til voldtekter begått før lovendringen i 2009. Videre kan det tyde på at Borgarting lagmannsrett har tatt lovgivers signaler om likt straffenivå for voldtekt til samleie uavhengig av hvorvidt forholdet rammes av § 192(1), (a),(b) eller (c), på alvor.

Når det gjelder praksis for øvrig vedrørende brudd på straffeloven § 192(1)(b), er det vanskelig i si noe entydig om dette. I alle saker jeg har funnet, unntatt én sak, har det foreligget formildende omstendigheter som har medført enten en reduksjon i straffen eller at deler av straffen har blitt gjort betinget. Begrunnelsen for straffereduksjonene synes gjennomgående å være for lang liggetid eller saksbehandlingstid. Straffene i disse sakene har variert fra fengsel i 2 år og 4 måneder hvorav 1 år betinget (se LH-2010-100746) til ubetinget fengsel i 3 år (se LB-2011-116927). Dersom vil også tar med lagmannsrettsdommen fra Borgarting lagmannsrett, behandlet over, ser vi at spennet i straffenivå er nokså vidt i disse sakene. Det lar seg derfor vanskelig å fastslå noe generelt straffenivå her.

Når det gjelder hvorvidt det har skjedd en generell straffeskjerpelse, har jeg for perioden før 2009-loven ikke funnet dommer med strengere straff enn fengsel i 2 år og 8 måneder (Rt-2004-1902). Dersom man ser bort ifra den lange saksbehandlingstiden som har gjort at flere av avgjørelsene fra perioden etter 2009-loven har blitt betinget, kan vi slutte at i flere saker, riktignok alle fra Borgarting lagmannsrett, har straffene ligget på fengsel ifra 2 år og 9 måneder opp til 4 år.⁶¹ Dette kan tyde på at det har skjedd en straffeskjerpelse, i alle fall i avgjørelser avsagt av Borgarting lagmannsrett. I en sak fra Frostating lagmannsrett, LF-2010-175808, ble straffen satt til fengsel i 2 år og 6 måneder. I en sammenliknbar sak fra perioden forut for 2009-loven, Rt-2004-39, ble straffen også satt til 2 år og 6 måneder. I denne saken var imidlertid domfelte tidligere domfelt for voldtekt, slik at forholdet

⁶¹ Se LB-2012-177442, LB-2011-156401, LB-2011-116927, LB-2011-92859.

det falt inn under straffeloven § 192(3)(c). Når straffen i disse to sakene ble den samme, tross det skjerpende elementet i den sistnevnte saken, kan praksis fra andre lagmannsretter også tyde på at det har skjedd en straffeskjerpelse. Imidlertid er grunnlaget fra lagmannsrettene her noe tynt til å trekke noen sikre slutninger.

Selv om praksis fra lagmannsrettene gir indikasjoner på at straffenivået er skjerpet for voldtekt til samleie etter straffeloven § 192(1)(b), synes imidlertid straffenivået, med unntak av dommen fra Borgarting lagmannsrett (LB-2012-177442), fremdeles å ligge under straffenivået for voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) eller (c) i samme periode. En årsak til dette kan være at lagmannsrettene, tross de klare forarbeidene, synes å finne det vanskelig å bedømme straffverdigheten av voldtekt til samleie bedømt etter § 192(1)(b) likt som voldtekt til samleie begått etter § 192(1)(a) eller (c), også for handlinger begått etter lovendringen i 2009.

3.4.4 Konklusjon

Dersom vi sammenholder analysene av praksis fra Høyesterett og lagmannsretten finner jeg ikke grunnlag for å fastsette noe fast straffenivå i for voldtekt til samleie etter straffeloven § 192 (1)(a) eller (c) for perioden mellom 2009 og 2010. Dette er imidlertid i tråd med min antakelse om at når det over en kort periode skal skje en kraftig straffeskjerpelse, så vil det vanskelig kunne settes noe fast straffenivå. I de fleste sakene synes imidlertid straffen å ligge et sted mellom 3 år og 3 år og 6 måneder, selv om vi finner eksempler både på strengere og mildere straffer. Heller ikke for brudd på straffeloven § 192(1)(b), finner jeg grunnlag for å fastslå noe fast straffenivå. Imidlertid synes det fortsatt som at straffene stort sett ligger under straffenivået for voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) og (c) i samme perioden.

Både generelt og der vi har sammenliknbart materiale tyder det imidlertid på at det har skjedd en straffeskjerpelse i voldtektssaker for perioden 2009 til 2010 sammenliknet med perioden før. For voldtekt til samleie etter § 192(1)(a) og (c) synes som nevnt straffene i de fleste sakene å ligge fra 3 år til 3 år og 6 måneders fengsel, sammenliknet med 2 år og 8-9 måneder i perioden før 2009-loven. Når det gjelder

voldtekt til samleie etter § 192(1)(b) gir praksis fra lagmannsretten indikasjoner på at det har skjedd en straffeskjerpelse også i disse sakene, selv om rettsmaterialet her er noe tynt til å trekke sikre slutninger.

4 PERIODEN FRA LOVENDRINGEN AV 25. JUNI 2010 OG FREM TIL I DAG

4.1 Innledning

Ved lov av 25. juni 2010 nr. 46, om skjerping av straffen for drap, grov vold og seksuallovbrudd, ble straffeloven av 1902 endret. Bakgrunnen for denne lovendringen var et ønske fra departement og Storting om et umiddelbart skjerpet straffenivå i voldtektssaker.⁶² Behovet for lovendringen kom som følge av at Høyesterett i de to Storkammeravgjørelsene, behandlet over under punkt 3.3, var kommet til at det for handlinger begått etter vedtakelsen av 2009-loven, bare kunne skje en *gradvis* skjerping av straffenivået frem til at straffeloven av 2005 trer i kraft.⁶³ Departementet fant dette utilfredsstillende og uttalte i den forbindelse at det ville ta for lang tid å få opp straffene for bl.a. seksuallovbrudd ved en gradvis skjerpelse av straffen, slik Høyesterett tok sikte på.⁶⁴ På denne bakgrunn fremmet departementet et forslag om lovendring med umiddelbar ikrafttredelse. Som vi kan se av lovendringen i 2010 fikk dette sin tilslutning av Stortinget.

I det videre vil jeg her først ta for meg de tiltak Stortinget vedtok ved lovendringen i 2010 med sikte på å skjerpe straffenivået i voldtektssaker (punkt 4.2). Under dette punktet vil jeg også foreta en rettspolitisk drøftelse av et av Stortingets tiltak, nemlig hevingen av minstestrafen, før jeg deretter går over til en analyse av hvilke omsten-

⁶² Innst.314 L (2009-2010) punkt 1.1 og 1.1.1

⁶³ Ibid. punkt 1.1

⁶⁴ Ibid.

digheter som kan begrunne en fravikelse av normalstraffenivået. Til slutt ser jeg på straffenivået i praksis, og hvorvidt Høyesterett har fulgt opp lovgivers føringer ved lovendringen (punkt 4.3).

4.2 Stortingets tiltak for å sikre et skjerpet straffenivå i voldtektssaker

4.2.1 Heving av minstestrafen og innføringen av et normalstraffenivå

For å sikre et skjerpet straffenivå i voldtektssaker, vedtok Stortinget for det første å heve minstestrafen fra 2 til 3 år.⁶⁵

For det andre foreslo departementet å innføre et normalstraffenivå, stort sett i tråd med de føringer som ble gitt i forarbeidene til 2009-loven.⁶⁶ På to punkt skiller imidlertid normalstraffenivået innført ved 2009-loven seg fra normalstraffenivået foreslått ved lovendringen i 2010. For det første, mens det av forarbeidene til 2009-loven fremgår at normalstraffenivået for voldtekt under skjerpende omstendigheter som omfattes av minstestrafen, ikke bør være under fengsel i 5 år,⁶⁷ fremgår det av forarbeidene til lovendringen av 2010 at normalstraffenivået i tilsvarende saker ikke bør være under fengsel i 6 år.⁶⁸ Departementet hever altså her normalstraffenivået for voldtekt til samleie under skjerpede omstendigheter med ytterligere 1 år. For det andre kan det synes som at departementet gjør en tilsvarende skjerping av normalstraffenivået for voldtekter som omfattes av straffeloven § 192(3). Her fastsetter riktignok departementet at normalstraffenivået for denne typen voldtekter ikke bør være under 5 år,⁶⁹ noe som er i samsvar med føringene i forarbeidene til 2009-

⁶⁵ Lov om endringer av straffeloven 1902 mv. § 192(2)

⁶⁶ Prop.97 L (2008-2009) punkt 5.1.2.3

⁶⁷ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 7.5.3.4

⁶⁸ Prop.97 L (2009-2010) punkt 5.1.2.3

⁶⁹ Ibid.

loven.⁷⁰ Når det kommer til gjennomgangen av aktuelle dommer på samme sted i forarbeidene, fastsetter imidlertid departementet i forarbeidene til lovendringen i 2010 normalstraffenivået i to av sakene til å være 1 år (Rt-2006-828) og opp imot 1 år (Rt-2004-39) strengere enn etter forarbeidene til 2009-loven. Utover dette er imidlertid føringene vedrørende normalstraffenivået i forarbeidene til 2009 loven og 2010 loven stort sett sammenfallende. Da jeg har behandlet innføringen av et normalstraffenivå nokså detaljert under punkt 3.2.2, tillater jeg meg å vise til min fremstilling der.

Slik jeg ser det går det ikke helt klart frem av forarbeidene til lovendringen i 2010, i hvilken grad justiskomiteen slutter seg til departementets forslag til normalstraffenivå i voldtektssaker. I Innst.314 L (2009-2010) punkt 1.2.6 uttaler komiteen følgende; ”Komiteen *merker seg* [min kursivering] at regjeringen har foreslått en heving av minstestrafen i § 192, annet ledd, til 3 år, og at det presiseres at normalstraffenivået for voldtekter som rammes av minstestrafen, ikke bør være under fengsel i 4 år, og at straffen skal være ubetinget.”⁷¹ All den tid Justiskomiteen ikke uttrykkelig tar avstand fra departementets føringer her, mener jeg man må kunne legge til grunn at justiskomiteen gir sin tilslutning til dette, selv om dette ikke kommer uttrykkelig frem av deres uttalelser.

4.2.2 I hvilken grad fremstår hevingen av minstestrafen til 3 år som et hensiktsmessig styringsmiddel for å sikre et skjerpet straffenivå i voldtektssaker?

4.2.2.1 Problemstillingen

Etter at Stortinget ved lovendring av 25. juni 2010 hevet minstestrafen fra 2 til 3 år, er det sikker rett at minstestrafen ved visse kvalifiserte former for voldtekt er 3

⁷⁰ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 7.5.3.4

⁷¹ Innst.314 L (2009-2010) punkt 1.2.6

år i dag.⁷² Her ønsker jeg imidlertid å foreta en mer rettspolitisk drøftelse av i hvilken grad hevingen av minstestrafen til 3 år fremstår som et *hensiktsmessig* styringsmiddel for å sikre et skjerpet straffenivå i voldtektssaker.

Bakgrunnen for at jeg tar opp denne problemstillingen er at minstestrafen synes å ha vært gjenstand for stadig kritikk. Tilsvarende problemstilling kunne vært stilt for normalstraffenivået. Når jeg har valgt å ikke begi meg inn på en drøftelse av dette, er det fordi kritikken av normalstraffenivået synes å være på et noe annet plan enn kritikken av minstestrafen. Mens kritikken av minstestrafen i stor grad retter seg mot de uheldige sidevirkninger som kan oppstå ved innføringen av denne, synes kritikken av normalstraffenivået i større grad å være rettet mot en generell skepsis til at lovgiver bør binde domstolen når det kommer til straffeutmålingen.⁷³ Da jeg her ikke tenker å begi meg inn på en mer overordnet prinsipiell drøftelse av hvorvidt det er Stortinget eller domstolene som bør ha det primære ansvaret når det kommer til straffeutmålingen, lar jeg kritikken av normalstraffenivået ligge.

I det følgende vil jeg først se på de historiske erfaringene med minstestrafen og kritikken av denne som argumenter mot minstestrafens hensiktsmessighet. Etter dette vil jeg foreta en vurdering av kritikken rettet mot minstestrafen, før jeg deretter vil forsøke å fastslå i hvilken grad denne kritikken og erfaringene med minstestrafen utgjør et problem i dag. Til slutt vil forsøke meg på en konklusjon.

⁷² Straffeloven av 1902 § 192(2)

⁷³ se for eksempel Christie (2009)

4.2.2.2 Historiske erfaringer og kritikk av minstestrafen som argument mot dens hensiktsmessighet

Bruken av minstestraff som styringsmiddel for Stortinget overfor domstolene når det kommer til straffeutmålingen har vært kritisert fra flere hold.⁷⁴ Bakgrunnen for kritikken er bl.a. de historiske erfaringene vi har med bruken av dette styringsmiddelet. Jeg viser i den forbindelse til lovendringen i 1927 hvor hele sedelighetskapittelet til straffeloven av 1902 ble revidert, og minstestrafen i voldtektssaker hevet fra 1 til 3 år.⁷⁵ Andenæs skriver i den forbindelse at det ikke tok lang tid før denne lovendringen ble møtt med kritikk og at kritikken først og fremst rettet seg mot at det stadig dukket opp tilfelle hvor minstestrafen virket for streng. Dette medførte at rettsapparatet på ulike måter fant metoder for omgå de strenge straffene. Lagretten frifant for eksempel tiltalte selv om skyldspørsmålet var helt på det rene, påtalemyndigheten unnlot å påtale saker som normalt burde vært brakt inn for retten, og domstolen ila 3 års betinget fengsel i tilfelle hvor den ville ha foretrukket en kortere ubetinget straff hvis den hadde stått fritt. Denne kritikken medførte at man i 1963 senket minstestraffene for voldtekt til 1 år igjen.⁷⁶

De historiske erfaringene med minstestrafen var også bakgrunnen for at straffelovkommisjonen i delutredning VII til straffeloven av 2005, stilte seg negativ til bruken av minstestraff i voldtektssaker.⁷⁷ I tillegg til de omgåelsesmekanismer som Andenæs påpekte, fremhevet straffelovkommisjonen risikoen for at domstolene vil dømme etter et mildere straffebud enn det juridisk riktige og at påtalemyndigheten vil henlegge saker på feilaktig grunnlag eller nedsubsumere forholdet til

⁷⁴ Se for eksempel Robberstad (2009) og NOU 2002: 4

⁷⁵ Andenæs(2008) s. 136

⁷⁶ Andenæs (2008) s. 136 -137

⁷⁷ NOU 2002:4 punkt 5.4.6

en mildere straffebestemmelse.⁷⁸

Også i det juridiske fagmiljøet synes minstestrafen å ha blitt møtt med kritikk. For eksempel i en kronikk i Aftenposten går professor Anne Robberstad hardt ut mot hevingen av minstestrafen og oppfordrer til opphevelse av denne.⁷⁹ Robberstad synes her å legge til grunn at en heving av minstestrafen vil redusere sannsynligheten for domfellelse, og trekker frem uheldige virkninger av dette som argumenter for å oppheve denne. Det skal imidlertid bemerkes at man i det juridiske fagmiljøet også finner støtte for hevingen av minstestrafen.⁸⁰

4.2.2.3 Vurderinger av kritikken og de historiske erfaringene med minstestrafen

Det er grunn til å presisere at betenkelighetene rundt minstestrafen først og fremst synes å rette seg mot de tilfellene der minstestrafen på 3 år virker for streng i det konkrete tilfellet. Når det gjelder de mer tradisjonelle formene for voldtekt hvor det er brukt vold/trusler eller noen er hensatt i hjelpeløs stilling, kan jeg ikke se at minstestrafen vil å by på tilsvarende problemer. Dette fordi straffverdigheten i disse tilfellene som regel er stor, slik at det ikke er grunn til å tro at rettsapparatet søker omgåelsesmekanismer her. Minstestrafens egenskaper av å pålegge domstolene å utmåle en straff minst like streng som minstestrafen, med mindre de har hjemmel i lov for å fravike dette,⁸¹ synes snarere å gjøre minstestrafen til et effektivt styringsmiddel for å sikre et skjerpet straffenivå i slike saker.

Når det gjelder de tilfeller hvor minstestrafen fremstår som urimelig i det konkrete tilfellet kan imidlertid situasjonen være en annen. Mens nedsubsummeringer og

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Robberstad (2009)

⁸⁰ for eksempel JURK i Ot.prp.nr.90 (2003-2004) punkt 11.5.4.

⁸¹ Se straffeloven av 2005 § 80 og straffeloven av 1902 §§ 51 og 55 til 59

betingede fengselsstraffer kan medføre at det *reelle* straffnivået senkes, eller i det minste ikke skjerpes, vil uriktige frifinnelser, henleggelse og påtaleunnlater medføre at gjerningsmannen ikke får noen straff i det hele tatt. Slik jeg ser det vil man således vanskelig kunne tale om et reelt skjerpet straffnivå i disse voldtekts-sakene, dersom slike virkninger av minstestrafen gjør seg gjeldene i betydelig grad. I så fall mener jeg at minstestrafen ikke er et hensiktsmessig styringsmiddel for å skjerpe straffnivået i voldtektssaker.

Når vi nå, tross de historiske erfaringene med og kritikken av minstestrafen, har hevet minstestrafen til 3 år, mener jeg imidlertid at det blir for enkelt å referere til dette som argumenter mot minstestrafens hensiktsmessighet, uten å foreta nærmere undersøkelser av hvorvidt de momenter som trekkes frem utgjør et reelt problem i dag. Dette blir således tema for neste avsnitt.

4.2.2.4 I hvilken grad utgjør de historiske erfaringene med og kritikken av minstestrafen et problem i dag?

Problemstillingen her er i hvilken grad de historiske erfaringene med og kritikken mot minstestrafen utgjør et problem i dag.

Det første jeg finner grunn til å undersøke i den forbindelse er hvorvidt lovgiver ved lovendringen har gjort tiltak for å begrense omgåelse av minstestrafen og dermed sikre dens effektivitet.

Som vi så av Andenæs sin historiske gjennomgang av minstestrafen, var en av virkningene av den høye minstestrafen at domstolene istedenfor å gi lavere ubetinget fengselsstraff, ga 3 års betinget fengsel.⁸² I forarbeidene til lovendringen av 2010 presiserer imidlertid departementet at ubetinget fengsel skal være utgangs-

⁸² Andenæs(2008) s. 136

punktet etter lovendringen, og at betinget fengsel bare bør gis når det foreligger særlige formildende omstendigheter.⁸³ Slik jeg ser det vil en slik presisering om at straffen som utgangspunkt skal være ubetinget, gjøre det vanskeligere for domstolene å gjøre straffen betinget i de tilfellene der de synes minstestrafen blir for streng. En kan således argumentere med at minstestrafen synes å være effektivisert med dette. Hvorvidt det er av det gode at domstolene i så fall blir tvunget til å utmåle en straff som de selv finner urimelig i det konkrete tilfellet, er imidlertid et annet spørsmål som jeg ikke vil komme inn på her.

En innskjerpelse av domstolenes adgang til å gi betinget fengsel, vil imidlertid ikke bøte på påtalemyndighetens eventuelle tilbøyelighet til uriktige nedsubsumeringer, påtaleunntatelser og henleggelse og domstolenes eventuelle tilbøyelighet til uriktige frifinnelser. I så fall er det grunn til å spørre seg om domstolene og påtalemyndighetene vil være mer lojale mot minstestrafen *i dag*, enn det de var i tidsperioden mellom 1927 og 1963.

For å besvare denne problemstillingen vil jeg her gjennom bruk av statistikk fra SSB først forsøke å belyse hvorvidt man kan se en tendens til færre domfellelser etter at minstestrafen ble hevet til 3 år. Deretter vil jeg, også ved bruk av statistikk fra SSB, undersøke om påtalemyndigheten synes å avgjøre flere saker med henleggelse eller påtaleunntatelse etter hevingen av minstestrafen til 3 år enn det de gjorde før.

Først vil jeg imidlertid behandle hvorvidt den økte minstestrafen har ført til færre domfellelser.

⁸³ Prop.97 L (2009-2010) punkt 5.1.2.3

Ifølge statistisk sentralbyrå finnes det ikke nyere statistikk hos dem enn fra 1997, hvor frifinnelser i domstolen er gjort til egen kategori.⁸⁴ SSB har imidlertid statistikk over antall anmeldte forhold frem til år 2012 og antall domfellelser frem til år 2011. Ved å sammenholde disse og regne ut forholdstallet mellom antall anmeldte forhold og antall domfellelser, vil man kunne si noe om prosentandelen av antall anmeldelser som ender i domfellelse hvert år. I forlengelsen av dette vil man kunne ta stilling om andelen domfellelser synes å synke etter hevingen av minstestrafen. En slik undersøkelse og utregning gav meg følgende tabell:⁸⁵

Årstall	Anmeldelser	Domfellelser	Prosent
2006	840	82	9,7 %
2007	945	87	9,2 %
2008	944	97	10,2 %
2009	998	78	7,8%
2010	938	129	13,7 %
2011	1075	96	8,9%

Tabellen viser ingen entydig nedgang i antall domfellelser for årene 2010 og 2011. Snarere viser tallene for 2010 en nokså tydelig økning i antall domfellelser i forhold til tidligere år. I 2011 er imidlertid andelen sunket igjen, slik at den høyere andelen i 2010 nok beror på tilfeldigheter. Tabellen viser at andelen domfellelser er lavere i 2011 enn i 2006-2008. På den annen side er andelen domfellelser i 2011 høyere enn andelen domfellelser i 2009. At andelen domfellelser er lavere i 2011 enn i 2006-2008 kan således bero på tilfeldigheter. På den annen side kan det ikke utelukkes at dette er en begynnende tendens til færre domfellelser etter hevingen av minstestrafen i 2010. Imidlertid, all den tid minstestrafen ikke har vært virksom mer enn 3 år og 9 måneder i skrivende stund, og tallmaterialet fra SSB stopper bare

⁸⁴ Lid(2014)

⁸⁵ Tabellen bygger på tallmateriale hentet fra SSB tabell 4 og tabell 28

1,5 år etter at minstestrafen ble hevet, er tallmaterialet er for beskjedent til ennå å kunne trekke noen slutninger om hvorvidt det er en *tendens* til færre domfellelser etter skjerpingen av minstestrafen eller ikke. Dette gjelder særlig fordi saksbehandlingstiden fra en sak blir anmeldt til en eventuell domfellelse foreligger, gjør at det ikke er korrelasjon mellom anmeldelser og domfellelser samme år. Dette betyr at tallene for domfellelser i årene 2010 til 2011 helt sikkert også inneholder en del saker med gjerningstidspunkt før hevingen av minstestrafen, og som dermed er upåvirket av denne.

Personlig har jeg imidlertid litt problemer med å forstå at domstolen ikke vil dømme i samsvar med minstestrafen i de tilfelle som rammes av denne, så lenge lovgiver har gitt klart uttrykk for at det er dette er lovgiverviljen. Jeg finner en viss støtte for dette synspunktet i en kronikk publisert i Aftenposten av Høyesterettsjussitarius Tore Schei.⁸⁶ Scheis uttalelser retter seg først og fremst mot kritikken vedrørende innføringen av normalstraffnivået, men slik jeg ser det gjør de seg også gjeldene for minstestrafen. Kritikken Schei imøtegår var rettet fra egne dommerkollegier i Aftenposten fire dager tidligere, hvor de hadde uttalt at normalstraffnivået prinsipielt var meget uheldig, da det er domstolene som har ansvaret for straffutmålingen. Schei uttaler om dette: ” Jeg har vondt for å forstå dette. Det er lovgivers rett gjennom lovgivningen å binde opp straffutmålingen. Det kan, som i en del land, gjøres ved detaljerte tabeller for straffutmåling, gjennom utstrakt bruk av minstestraffer eller ved konkrete påslag for bestemte skjerpende forhold. Den metode som er valgt [*innføringen av et normalstraffnivå. Min merknad*] er etter mitt skjønn langt heldigere, og jeg kan vanskelig se at vi som dommere kan beklage oss over at lovgiver er tydelig. Det er en tydelighet som, dersom forslaget blir lov, må respekteres av domstolene” Jeg tolker Schei slik at han ikke kan se noen problemer for domstolene med lojalt å følge opp lovgivers føringer når det kommer til straffe-

⁸⁶ Schei (2008)

utmålingen, uavhengig av hvordan disse føringene kommer til uttrykk.

Mer sannsynlig er det imidlertid at en jury vil kunne frikjenne tiltalte der de finner minstestrafen urimelig streng i det konkrete tilfellet. Tallene fra 2010 og 2011 tyder imidlertid ikke på at dette skulle være et aktuelt problem per 2011. På bakgrunn av det spede tallmaterialet kan man imidlertid ikke utelukke at dette faktisk kan være et problem i dag.

Som gjennomgangen viser, er det på grunn av det mangelfulle tallmaterialet vanskelig å fastslå sikkert hvorvidt den økte minstestrafen har ført til færre domfellelser i dag. Det tilgjengelige tallmaterialet viser imidlertid ingen slik tendens per 2011.

Jeg går nå over til å behandle spørsmålet om det er flere henleggelses- eller påtaleunntak etter hevingen av minstestrafen.

I kritikken av minstestrafen, ble det trukket frem faren for at påtalemyndighetene uriktig henlegger flere saker eller gir uriktige påtaleunntak. Med utgangspunkt i tall fra SSB har jeg undersøkt reaksjonene fra påtalemyndigheten i voldtektssaker i årene 2006-2012 (ingen statistikk for 2013 ennå), for å se om det foreligger en tendens til flere henleggelses- og påtaleunntak etter hevingen av minstestrafen. Jeg har tatt utgangspunkt i alle avgjørelsene avgjort av påtalemyndigheten de aktuelle årene, og deretter regnet ut prosentandelen av saker som er avgjort ved henleggelse (med unntak av posten henlagt grunnet ukjent gjerningsmann) eller påtaleunntak. Ved utregningen har jeg lagt sammen alle henleggingsgrunnene samt posten for påtaleunntak. Jeg fikk da følgende tabell:⁸⁷

⁸⁷ Tabellen bygger på tallmateriale hentet fra SSB tabell 09405

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Alle avgjørelser	674	753	763	853	843	850	949
Henlagt grunnet manglende kapasitet	1	0	0	0	0	0	0
Henlagt grunnet manglende bevis	417	449	474	539	531	509	574
Henlagt, siktede ikke strafferettslig ansvarlig	16	13	25	27	19	10	23
Påtaleunntatelse	11	16	14	11	14	19	18
Prosent	66%	63%	67%	68%	67%	63%	65%

Som for domfellelser behandlet over, viser heller ikke tabellen her noen tendens til flere henleggelser og påtaleunntatelser etter hevingen av minstestrafen, enn tilfellet var før hevingen av denne. I faktiske tall har imidlertid antall påtaleunntatelser økt for årene 2011 og 2012 i forhold til tidsperioden før 2010. Tatt i betraktning at også totalt antall saker avgjort av påtalemyndigheten var høyere i disse periodene (med unntak av tallene for 2011 i forhold til i 2009), viser en egen forholdsmessig utregning av påtaleunntatelser i forhold totalt antall avgjorte saker, ingen klar tendens til økning i antall påtaleunntatelser isolert. Her, som ved domfellelser, har imidlertid minstestrafen på 3 år vært virksom i for kort tid til å kunne trekke noen sikre slutninger vedrørende hvorvidt det er en *tendens* til økning i antall henleggelser og påtaleunntatelser etter skjerpingen av minstestrafen. Tallene tyder imidlertid ikke på at dette har vært et problem per 2012.

4.2.2.5 Konklusjon

Å gi en entydig konklusjon på hvorvidt hevingen av minstestrafen til 3 år er et hensiktsmessig styringsmiddel for å sikre et skjerpet straffenivå i voldtektssaker, lar seg vanskelig gjøre. All den tid vi ikke har sikre holdepunkter for hvorvidt de uheldige sidevirkninger av minstestrafen vil gjøre seg gjeldene i dag, må konklusjonen

sjonen nødvendigvis bli gitt med forbehold. Helt klart mener jeg det må være at en heving av minstestrafen er et hensiktsmessig styringsmiddel der man står ovenfor de mer typiske voldtektene, og hvor minstestrafen ikke fremstår som urimelig i det konkrete tilfellet, all den tid det ikke er grunn til å tro at rettsvesenet vil søke å omgå denne. Like klart mener jeg det må være at dersom økningen av minstestrafen fører til en *klar økning* i antall frifinnelser, nedsubsummeringer, henleggelse og påtaleunntatelse, så vil ikke minstestrafen kunne anses som hensiktsmessig. Drøftelsen her har imidlertid sådd tvil vedrørende hvorvidt dette er et problem i dag. Med forbehold om at minstestrafen i dag ikke reiser tilsvarende problemer som de historiske erfaringer skulle tilsi, har jeg kommet til at minstestrafen er et hensiktsmessig styringsmiddel for Stortinget når det kommer til å skjerpe straffen i voldtektssaker.

4.2.3 Normalstraffenivået – hva må anses for å utgjøre særdeles formildende og skjerpende omstendigheter?

4.2.3.1 Problemstillingen

Der det foreligger særdeles formidlene eller skjerpende omstendigheter åpner departementet i forarbeidene til lovendringen i 2010 for at normalstraffenivået kan fravikes også utover de tilfelle som er lovfestet i straffeloven av 2005 §§ 77 og 78.⁸⁸ Selv om straffeloven av 2005 ikke har trådt i kraft ennå, kan det synes som at departementet i forbindelse med lovendringen i 2010 mener at de forhold som er oppregnet i straffeloven av 2005 §§ 77 og 78, også skal anses som formildende og skjerpende omstendigheter ved straffeutmålingen etter straffeloven av 1902 for tilfelle av brudd på voldtektsbestemmelsen.

⁸⁸ Prop.97 L (2009-2010) punkt 5.1.2.3

Dersom vi legger dette til grunn blir problemstillingen; hvilke *andre* omstendigheter enn dem oppregnet i straffeloven av 2005 §§ 77 og 78, er å anse som formildende eller skjerpende omstendigheter?

4.2.3.2 Forarbeidene

Departementet gir ingen uttømmende liste i forarbeidene for hva som skal anses å utgjøre særdeles formildende eller skjerpende omstendigheter, men nøyer seg med å kommentere noen tilfelle fra rettspraksis til "... veiledning for hvordan vurderingen bør være".⁸⁹ Departementet peker i den forbindelse på at tidligere ekteskap eller samliv i seg selv normalt ikke kan anses som noen formildende omstendighet, men at disse omstendigheter tvert imot kan være straffeskjerpende omstendigheter (Rt-2007-347). Videre presiserer departementet at det at det ikke er brukt mer vold enn nødvendig for å oppfylle gjerningsbeskrivelsen i voldtektsbestemmelsen, ikke er en formildende omstendighet, men at der det er brukt vold utover gjerningsbeskrivelsen skal dette virke straffeskjerpende (Rt-2003-196). Departementet fremhever også at forutgående seksuell kontakt svært sjelden bør trekkes inn som noen formildende omstendighet i straffeutmålingen (Rt-2005-663). Til slutt trekker departementet frem at det skal tillegges markert vekt i straffeutmålingen på om voldtekten er begått mot en mindreårig.

4.2.3.3 Rettspraksis

All den tid departementets føringer ikke er uttømmende, må man ved fastsettelsen av hva som skal anses som formildende og skjerpende omstendigheter se hen til hva Høyesterett har vektlagt som formildende og skjerpende i voldtektssaker etter lovendringen i 2010. Som vi skal komme inn på i det følgende, har Høyesterett i flere saker etter lovendringen av 2010 fraveket normalstraffenivået. Gjennomgangen er naturlig nok basert på de avgjørelser Høyesterett har avsagt til nå. Dette betyr at konklusjonen vedrørende hva som er å anse som skjerpende og formil-

⁸⁹ Ibid.

dende omstendigheter således ikke vil være endelig i den forstand at Høyesterett i fremtiden vil kunne finne ytterligere omstendigheter som skal anses straffeskjerpende eller formildende.

Den første dommen jeg skal se på her er Rt-2011-734. Denne saken gjaldt straffeutmåling for et tilfelle av voldtekt til samleie overfor en tidligere samboer og trusler overfor en annen tidligere samboer. Jeg finner det ikke helt klart hvilke skjerpende omstendigheter Høyesterett har lagt vekt på i denne saken. Høyesterett uttaler imidlertid at de er enige med lagmannsretten i at det foreligger flere og tunge skjerpende elementer.⁹⁰ Dersom vi på denne bakgrunn legger til grunn at Høyesterett har gitt sin tilslutning til lagmannsrettens syn på de skjerpende omstendigheter, ble det i skjerpende retning lagt vekt på; at det gjaldt flere ulike former for seksuell omgang (både oralt og vaginalt), at voldtekten pågikk over lang tid, at fornærmede ble holdt fanget i sitt eget hjem, og at det dreide seg om grove trusler ved bruk av kniv. I formildende retning ble det lagt vekt på domfeltes tilståelse.

Den neste dommen, Rt-2011-1013, gjaldt et tilfelle av forsøk på overfallsvoldtekt til samleie av en kvinne som var på vei hjem fra byen på natten. I skjerpende retning ble det lagt vekt på at det var en overfallsvoldtekt. I formildende retning ble det lagt vekt på at det gjaldt et forsøk og at gjerningsmannen meldte seg selv og tilsto forholdet for politiet.

Den neste dommen, Rt-2012-659, gjaldt to gutter som sammen hadde voldtatt en beruset og sovende mindreårig pike ved å stikke tuten av en ølflaske inn i hennes skjede. I skjerpende retning trakk Høyesterett frem at fornærmede var mindreårig. I formildende retning la Høyesterett vekt på domfeltes tilståelse, at domfelte fremsto som umoden og at handlingen bar preg av å være en impulshandling.

⁹⁰ Avsnitt 16

Den neste dommen, Rt-2012-1084 gjaldt en russisk kvinne som ble voldtatt til samleie av en mann hun hadde møtt på byen samme kveld. Høyesterett fant ingen formildende omstendigheter. I skjerpende retning ble det vektlagt at voldtekten gjaldt flere forskjellige former for seksuell omgang og samleier, at voldtekten strakk seg over lang tid, og at voldsbruken var grovere enn det som er nødvendig for at voldtekten skal omfattes av gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 192(1)(a).

Den neste dommen, Rt-2013-193, gjaldt en voldtekt til samleie av en sovende kvinne. Det forelå ingen skjerpende omstendigheter. I formildende retning ble det lagt vekt på at domfelte umiddelbart etter at fornærmede våknet, erkjente å ha hatt samleie med henne. Ovenfor politiet hevdet imidlertid domfelte at han trodde samleiet på gjerningstidspunktet var frivillig, slik at det forelå ingen uforbeholden tilståelse. Fordi det ikke var sikkert at saken ville blitt brakt til politiets kunnskap uten domfeltes umiddelbare erkjennelse overfor fornærmede, fant Høyesterett at de likevel ville vektlegge erkjennelsen.

Den neste dommen, Rt-2013-601, gjaldt bl.a. et tilfelle av voldtekt til samleie av en mindreårig jente (rett under 17 år). For voldtekten fant Høyesterett ingen formildende omstendigheter. I skjerpende retning la Høyesterett vekt på at voldtekten var begått mot mindreårig og at det var truet med kniv.

Den neste dommen, Rt-2013-625, gjaldt voldtekt til samleie av en kvinne i tillegg til legemsbeskadigelser begått mot to menn, alt som ledd i et narkotikaoppgjør. Når det gjaldt voldtekten isolert sett, ble det i skjerpende retning lagt vekt på at voldtekten hadde store likhetstrekk med en overfallsvoldtekt, at voldtekten ble begått som ledd i torpedovirksomhet/ pengeinnkreving, at domfelte hadde den totale kontroll over situasjonen og at det forelå elementer av frihetsberøvelse. Det forelå ingen formildende omstendigheter.

Den neste dommen, Rt-2013-776, gjaldt et tilfelle av forsøk på voldtekt til samleie av en 71 år gammel kvinne i hennes eget hjem. I skjerpende retning ble det lagt vekt på at, det dreide seg om en overfallsvoldtekt, at hendelsen fant sted fornærmedes eget hjem, at gjerningsmannen var maskert, at fornærmede ble påført fysiske skader, og at voldtekten var veloverveid og svært skremmende. I formildende retning ble det lagt vekt på at domfelte bare var 17 år og 3 måneder på gjernings-tidspunktet, at han ikke hadde fullbyrdet voldtekten og at han hadde tilstått forholdet.

Den neste dommen, Rt-2013-848, gjaldt et tilfelle av voldtekt til seksuell omgang av en kvinnelig drosjesjåfør. Høyesterett fant ingen formildende omstendigheter. I straffeskerpende retning ble det lagt vekt på at fornærmede var drosjesjåfør i tjeneste, og således at allmennpreventive hensyn gjorde seg særlig gjeldene. Det var også skjerpende at domfelte tidligere var dømt for seksuell handling, selv om gjerningsmannen på tidspunktet for denne overtredelsen var under 18 år, slik at straffeloven § 61 om forhøyet strafferamme ikke kom til anvendelse.

Den neste dommen, Rt-2013-853, gjaldt et tilfelle hvor en gutt hadde stukket 1-3 fingre inn i fornærmedes skjede mens hun sov dypt på grunn av beruselse. Høyesterett fant ingen skjerpende omstendigheter. I formildende retning la Høyesterett vekt på domfeltes lave alder (rett over 18 år) samt at han hadde tilstått forholdet.

Den siste dommen jeg vil se på her er Rt-2013-856. Denne gjaldt et tilfelle av slikking av fornærmedes kjønnsorgan samt innføring av fingre i hennes skjede, mens hun sov tungt som følge av beruselse. I skjerpende retning la Høyesterett vekt på at det dreide seg om to tilfelle av overgrep (både slikking og innføring av fingre), at domfelte og fornærmede hadde en familierelasjon, samt at det var stor aldersforskjell mellom domfelte og fornærmede. I formildende retning ble det lagt vekt på at saken måtte utsettes to ganger for Høyesterett uten at dette skyldtes domfelte.

4.2.3.3.1 *Vurdering av momentene trukket frem av Høyesterett*

Flere av de formildende omstendighetene som Høyesterett har trukket frem i disse sakene, er allerede omfattet av straffeloven av 2005 § 78 og bestemmelser i straffeloven av 1902. Dette gjelder for det første der hvor det er gitt en uforbeholden tilståelse. Dette anses som en formildende omstendighet både etter straffeloven av 2005 § 78(1)(f) og straffeloven av 1902 § 59(2). For det andre gjelder det der voldtekten ikke er fullbyrdet, dvs. der man har å gjøre med forsøk. Dette skal anses som en formildende omstendighet både etter straffeloven av 2005 § 78 (1)(a), jfr. § 80 (1)(b) og straffeloven av 1902 § 51. For det tredje gjelder det der hvor det har gått lang tid siden lovbruddet fant sted eller saksbehandlingstiden har vært lang uten at lovbryteren kan lastes for dette. Etter straffeloven av 2005 § 78(1)(e) skal dette anses som en formildende omstendighet, og følger også av praksis etter straffeloven av 1902.⁹¹ For det fjerde gjelder det for tilfelle hvor lovbyteren var under 18 år på gjerningstidspunktet. Etter straffeloven av 2005 § 78 (1)(i) jfr. § 33 og straffeloven av 1902 § 18 anses dette som en formildende omstendighet i den betydningen at noen under 18 år bare skal kunne idømmes ubetinget fengselsstraff der hvor dette er særlig påkrevd.

Når det gjelder straffeskjerpene omstendigheter, rammes det forhold at gjerningsmannen tidligere er dømt for sedelighetslovbrudd, av straffeloven av 2005 § 77 (1)(k). Dette gjelder selv om gjerningsmannen var under 18 år på tidspunktet han begikk de(t) tidligere forholdet.⁹² Videre rammes etter all sannsynlighet den omstendighet at fornærmede ved voldtekten er utsatt for trusler ved bruk av kniv, av straffeloven av 2005 § 77(1)(a). Av denne bestemmelsen går det frem at det i straffeskjerpene retning skal tas i betraktning at lovbruddet er begått med midler eller metoder som er særlig farlige. Av forarbeidene til straffeloven av

⁹¹ Matningsdal(2013) note 590 jfr. note 198

⁹² Matningsdal(2013) note 578

2005 fremgår det at med formuleringen ”særlig farlige”, markeres det at bestemmelsen omfatter omstendigheter som går utover de midler og metoder som normalt inngår i overtredelsen.⁹³ Slik jeg ser det vil trusler ved bruk av kniv for å oppnå seksuell omgang rammes av dette.

4.2.3.4 Konklusjon

Når jeg nå skal fastsette en konklusjon vedrørende hvilke *andre* omstendigheter enn dem oppregnet i straffeloven av 2005 §§ 77 og 78, som er å anse som formildende eller skjerpende omstendigheter, ser jeg naturlig nok bort ifra de omstendigheter behandlet over som omfattes av straffeloven av 2005 § 77 og 78.

Dersom vi sammenholder forarbeidene og høyesterettspraksis har jeg kommet til at følgende momenter må anses som formildende omstendigheter; domfeltes umodenhet, domfeltes unge alder (men likevel slik at han er over 18 år), at handlingen bærer preg av å være en impulshandling, og at domfelte har erkjent overfor fornærmede (selv om han ikke har gitt en uforbeholden tilståelse til politiet).

Når det gjelder straffeskjerpende omstendigheter, viser analysen at Høyesterett har ansett det forhold at voldsbruken er grovere enn nødvendig for å rammes av gjerningsbeskrivelsen, samt at fornærmede er mindreårig, som skjerpende. Dette er omstendigheter som også trekkes frem av forarbeidene som skjerpende.⁹⁴ Høyesterett har videre funnet det skjerpende at fornærmede og domfelte har en familierelasjon, at det er stor aldersforskjell mellom fornærmede og domfelte, at det dreier seg om flere former for seksuell omgang, at allmennpreventive hensyn gjør seg særlig gjeldene, at voldtektsforsøket finner sted i fornærmedes hjem, at gjerningsmannen er maskert, at forholdet kan karakteriseres som overfallsvoldtekt eller har likhetstrekk med dette, at voldtekten blir begått som ledd i pengeinnkre-

⁹³ Ot.prp.nr. 8 (2007-2008) punkt 12.1

⁹⁴ Prop.97 L (2009-2010) punkt 5.1.2.3

ving, at voldtekten har elementer av frihetsberøvelse, at gjerningsmannen har den totale kontroll over situasjonen, at voldtekten er veloverveid, at den er svært skremmende, at fornærmede er påført fysiske skader og at voldtekten har pågått over lang tid. I tillegg til dette har departementet i forarbeidene trukket frem at tidligere ekteskap og samliv kan være en skjerpende omstendighet.⁹⁵

4.3 Straffenivået i praksis etter lovendringen i 2010

4.3.1 I hvilken grad har Høyesterett fulgt opp normalstraffenivået i saker som omfattes av minstestrafen?

Under behandlingen av straffenivået i praksis tidligere i denne avhandlingen, har jeg analysert domstolspraksis i den hensikt å gi noen generelle betraktninger vedrørende hvilket straffenivå domstolene har operert med i voldtektssaker i begge de aktuelle periodene. I tillegg til dette har jeg under punkt 3.4 forsøkt å gi noen betraktninger vedrørende hvorvidt det har skjedd en skjerping av straffenivået i perioden 2009 til 2010 i forhold til perioden før. Under behandlingen av straffenivået i praksis her, vil fremgangsmåten være en litt annen. Ved at lovgiver i forarbeidene til lovendringen i 2010 har innført et normalstraffenivå når det gjelder voldtekt som omfattes av minstestrafen, ser jeg det slik at lovgiver langt på vei allerede har fastsatt hva som skal være straffenivået i voldtektssaker etter lovendringen. Videre, dersom man tar utgangspunkt i normalstraffenivåene fastsatt i forarbeidene, følger det av en sammenlikning med straffenivået behandlet under punkt 2.3 og hovedsakelig også 3.4 i denne avhandlingen, at en etterlevelse av normalstraffenivået vil utgjøre en klar skjerpelse av straffenivået i voldtektssaker. Det som imidlertid er interessant, og som følgelig også blir problemstillingen her, er i hvilken grad Høyesterett har fulgt opp normalstraffenivået i voldtektssaker som omfattes av minstestrafen.

⁹⁵ Ibid.

4.3.1.1 Rt-2011-734

I Rt-2011-734 (som er den første saken hvor Høyesterett behandler straffeutmålingen i en voldtektssak etter lovendringen i 2010), gir Høyesterett uttrykk for at for voldtekter begått etter lovendringen i 2010, skal domstolene nå bygge fullt ut på de straffenivåer som er forutsatt i forarbeidene til lovendringen.⁹⁶ Samtidig uttaler Høyesterett at de angitte normalstraffnivåene ikke rokker ved domstolenes plikt til å fastsette en forsvarlig straff i det enkelte tilfellet, basert på et bredt spekter av hensyn.⁹⁷

Slik jeg ser det fastsetter Høyesterett her langt på vei et straffenivå i voldtektssaker i tråd med normalstraffnivået i forarbeidene. All den tid Høyesterett synes å ta den reservasjon at de angitte normalstraffnivåene ikke skal rokke ved deres plikt til å fastsette en forsvarlig straff i det enkelte tilfellet, finner jeg likevel grunn til å se nærmere på i hvilken grad Høyesterett faktisk har fulgt opp normalstraffnivået i praksis.

4.3.1.2 Saker hvor det verken foreligger skjerpende eller formildende omstendigheter

Av forarbeidene følger at der hvor det verken foreligger skjerpende eller formildende omstendigheter skal normalstraffnivået for voldtekt som omfattes av minstestrafen være fengsel ikke under 4 år.⁹⁸ På samme sted i forarbeidene fremgår det at straffen skal være den samme uavhengig av om forholdet rammes av § 192 (1) (a),(b)eller (c), og at straffen som utgangspunkt skal være fullt ut ubetinget.

Spørsmålet her blir i hvilken grad Høyesterett har fulgt opp normalstraffnivået på 4 år der hvor det verken skjerpende eller formildende omstendigheter.

⁹⁶ Avsnitt 11

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Prop.97 L (2009-2010) punkt 5.1.2.3

Jeg har bare funnet en dom, Rt-2013-198, hvor Høyesterett har fastslått at det verken forelå skjerpende eller formildende omstendigheter. Denne saken gjaldt voldtekt til samleie av kvinne som på grunn av beruselse hadde lagt seg til å sove i domfeltes seng. Da domfelte senere på natten gikk og la seg, voldtok han fornærmede til samleie, mens hun var ute av stand til å motsette seg handlingen på grunn av beruselse. Høyesterett tok utgangspunkt i normalstraffenivået i forarbeidene til 2009-loven og lovendringen i 2010, og fastsatte straffen til 4 år, altså i tråd med normalstraffenivået. I en beslutning fra Høyesteretts ankeutvalg publisert i Rt-2012-1827, kom Høyesterett til samme resultat. Her var det anket til Høyesterett over straffeutmålingen i en sak vedrørende et tilfelle av voldtekt til samleie etter straffeloven § 192(1)(a). Ankeutvalget sa seg enig med lagmannsretten, som verken hadde funnet skjerpende eller formildende omstendigheter, og som dermed hadde fastsatt straffen til fengsel i 4 år. Anken ble dermed ikke tillat fremmet.

På bakgrunn av den nevnte dommen og avgjørelsen fra ankeutvalget, må man kunne si at Høyesterett har fulgt opp normalstraffenivået på fengsel i 4 år i saker der hvor det foreligger skjerpende eller formildende omstendigheter. I tillegg må det bemerkes at Høyesterett også synes å være lojale overfor lovgiver når det kommer til at straffen for voldtekt som omfattes av minstestrafen skal være ubetinget og av samme lengde, uavhengig av hvorvidt forholdet rammes av straffeloven § 192 (1)(a), (b) eller (c).

4.3.1.3 Saker hvor det foreligger skjerpende omstendigheter

Av forarbeidene fremgår det at ”Der det foreligger skjerpende omstendigheter, bør straffenivået ikke være under fengsel i 6 år...”⁹⁹

Spørsmålet her blir i hvilken grad Høyesterett har fulgt opp lovgivers føringer om et straffenivå på 6 år ved skjerpende omstendigheter.

⁹⁹ Ibid.

Dersom man tar utgangspunkt i en alminnelig språklig forståelse av ordlyden i forarbeidene, tolker jeg denne slik at så fort det foreligger skjerpende omstendigheter skal man ta utgangspunkt i et normalstraffenivå på 6 år. Dersom man leser disse uttalelsene i kontekstuell sammenheng med de eksempler som forarbeidene trekker frem på når det skal ilegges minst 6 års fengsel, synes det imidlertid som at det først er ved de mer kvalifiserte former for skjerpende omstendigheter at utgangspunktet ved straffeutmålingen skal være 6 år.

Jeg har funnet to saker etter lovendringen i 2010 hvor Høyesterett har tatt utgangspunkt i en straff av fengsel i 6 år. Dette er Rt-2011-734 og Rt-2013-625. Begge sakene gjaldt voldtekter hvor det forelå slike straffeskjerpende omstendigheter, at Høyesterett fant straffverdigheten av voldtektene sammenliknbar med sakene trukket frem i forarbeidene.¹⁰⁰ Da jeg har behandlet både Rt-2011-734 og Rt-2013-625 under punkt 4.2.3.3, viser jeg til min fremstilling der vedrørende hvilke skjerpende omstendigheter som forelå i sakene. At Høyesterett først har tatt utgangspunkt i et straffenivå på 6 år der de skjerpende omstendigheter er av en slik karakter at voldtektens straffverdighet er sammenliknbar med dommene trukket frem i forarbeidene, synes å være i tråd med forarbeidene.

På denne bakgrunn mener jeg at når det gjelder voldtekt som omfattes av minstestraffen, har Høyesterett fulgt opp lovgivers føringer om utgangspunkt i et straffenivå på 6 år ved skjerpende omstendigheter.

Hva så med de tilfellene hvor det foreligger skjerpende omstendigheter, men hvor disse ikke kvalifiserer til et *utgangspunkt* på fengsel i 6 år ved straffeutmålingen; har Høyesterett fulgt opp lovgivers føringer her?

¹⁰⁰ Se Rt-2011-734 avsnitt 16 og Rt-2013-625 avsnitt 20

Det første vi må se på i den forbindelse er hvilke føringer lovgiver har gitt i slike tilfelle.

I forarbeidene påpeker departementet at i saker tilsvarende den i Rt-2003-740, som gjaldt en nokså langvarig voldtekt av en mindreårig pike, bør ikke straffen etter det nye straffennivået være under 5 år. Utover dette kan jeg ikke se at departementet gir noen *direkte* føringer om straffennivået i saker hvor det foreligger skjerpende omstendigheter, men hvor disse ikke kvalifiserer til et utgangspunkt på fengsel i 6 år. All den tid forarbeidene påpeker at normalstraffennivået for voldtekt, hvor det ikke foreligger skjerpende eller formildende omstendigheter, bør straffes med fengsel ikke under 4 år, mener jeg imidlertid at forarbeidene, antitetisk tolket, må forstås slik at der det foreligger skjerpende omstendigheter bør straffen eller straffens utgangspunkt settes strengere enn dette.

Vi har flere eksempler på at Høyesterett i saker hvor det har foreligget skjerpende omstendigheter, har satt straffen eller straffens utgangspunkt strengere enn normalstraffennivået på 4 år. Et eksempel på at Høyesterett har satt *straffen* strengere enn normalstraffen, er Rt-2012-1084, behandlet under punkt 4.2.3.3. Høyesterett tok her utgangspunkt i normalstraffennivået på 4 år, men fastsatte straffen til fengsel i 4 år og 6 måneder på grunn av de skjerpende omstendighetene i saken. Dette synes å være i tråd med forarbeidenes føringer.

To eksempler på at Høyesterett har tatt *utgangspunkt* i et strengere straffennivå enn normalstraffen på 4 år ved skjerpende omstendigheter er Rt-2013-776 og Rt-2011-1013, også behandlet i punkt 4.2.3.3. I begge sakene tok Høyesterett *utgangspunkt* i en straff av fengsel i 5 år eller i overkant av dette, før de gjorde fratrekk for de formildende omstendigheter i saken, herunder at det i begge tilfellene var tale om forsøk på overfallsvoldtekter. Mens straffen i Rt-2013-776 ble satt til fengsel i 2 år og 9 måneder, hvorav 2 år betinget, ble straffen i Rt-2011-1013 satt til fengsel i 2

år og 10 måneder. Selv om straffene i disse sakene ble fastsatt under normalstraffenivået på 4 år, synes ikke dette å være i strid med forarbeidene all den tid Høyesterett her tok *utgangspunkt* i et straffenivå over normalstraffenivået på 4 år.

På denne bakgrunn har jeg kommet til at Høyesterett også har fulgt opp lovgivers føringer i saker hvor det foreligger skjerpene omstendigheter, men hvor disse ikke kvalifiserer til et utgangspunkt på fengsel i 6 år.

4.3.1.4 Saker som rammes av skjerpene omstendigheter som nevnt i § 192(3)

Når det gjelder voldtekt som rammes av minstestrafen og hvor det i tillegg foreligger skjerpene omstendigheter som nevnt i § 192(3), har departementet i forarbeidene fastsatt normalstraffenivået til fengsel i 5 år.¹⁰¹

Spørsmålet her blir hvorvidt Høyesterett har fulgt opp lovgivers føringer om et normalstraffenivå på 5 år der hvor det foreligger slike skjerpene omstendigheter nevnt i § 192(3).

Jeg kan ikke se at det i forarbeidene tas noen direkte reservasjoner fra utgangspunktet om straff av fengsel i 5 år for de tilfelle at voldtekten rammes av § 192(3). I Prp.97 L. (2009-2010) kapittel 1 fremgår det imidlertid at forslagene til normalstraffenivå på ingen måte er ment å røkke ved domstolenes frihet til å fastsette den straff i den enkelte sak som de til enhver tid finner riktig ut ifra tilgjengelige og relevante straffeutmålingsmomenter, men at et tungtveiende moment i den forbindelse vil være lovgivers klart uttrykte og begrunnede uttalelser om hvor normalstraffenivået bør ligge. Jeg slutter av dette at departementet mener at straffeutmålingen fremdeles skal bero på en konkret helhetsvurdering av flere momenter, og at normalstraffenivået i den forbindelse skal anses som ett blant flere momenter. Ved avveiningen skal imidlertid normalstraffenivået anses som tungtveiende.

¹⁰¹ Prop.97 L (2009-2010) punkt 5.1.2.3

Denne tolkningen av forarbeidene fremmes også av Høyesterett selv bl.a. i Rt-2011-734, behandlet under punkt 4.3.1.1.

Jeg har bare funnet én dom i aktuelle periode hvor Høyesterett behandler et tilfelle av brudd på § 192(3). Dette er Rt-2012-659. Da jeg har behandlet denne dommen under punkt 4.2.3.3, viser jeg til fremstillingen der vedrørende sakens faktum. Hovedproblemstillingen for Høyesterett i denne saken var hvorvidt Lagmannsretten hadde rett i at det skulle tas utgangspunkt i et normalstraffenivå på 5 år og hvorvidt det ut ifra forholdene var utmålt riktig straff.¹⁰² Til tross for forarbeidenes føringer om et normalstraffenivå på 5 år, falt Høyesterett ned på at utgangspunktet for straffen måtte settes et sted mellom 4 år og 4 år og 6 måneder.¹⁰³ Høyesteretts begrunnelse for å fravike utgangspunktet om et normalstraffenivå på 5 år, var at de forhold som henføres under § 193(3) normalt vil være vesentlig mer alvorlig enn det foreliggende tilfellet, samt at et utgangspunkt på 5 år i dette tilfellet ville komme i strid med prinsippet om proporsjonalitet.¹⁰⁴ Jeg tolker altså Høyesterett slik at de finner at hensynet til likhet og proporsjonalitet må veie tyngre enn hensynet til lovgivers fastsatte normalstraffenivå på 5 år. Dersom vi sammenholder dette med tolkningen av forarbeidene over, mener jeg at selv om Høyesterett i denne saken rent faktisk fraviker utgangspunktet på fengsel i 5 år ved straffeutmålingen, så synes ikke dette å være i strid med departementets føringer.

Da jeg ikke har funnet flere saker hvor Høyesterett har behandlet normalstraffenivået for voldtekt til samleie under skjerpende omstendigheter rammet av § 192(3),

¹⁰² Avsnitt 10

¹⁰³ Avsnitt 45

¹⁰⁴ Avsnitt 44

kan man imidlertid vanskelig si noe om hvorvidt det i praksis opereres med et straffnivå i tråd med forarbeidenes normalstraffnivå på 5 år i slike saker.

4.3.1.5 Konklusjon

Når det gjelder voldtekt til seksuell omgang som omfattes av minstestrafen mener jeg på bakgrunn av gjennomgangen over at Høyesterett langt på vei har fulgt opp normalstraffnivået fastsatt i forarbeidene. Dette betyr at vi i voldtektssaker som omfattes av minstestrafen i dag også i praksis opererer med et normalstraffnivå på fengsel i 4 år, der det ikke foreligger skjerpende eller formildende omstendigheter. Ved skjerpende omstendigheter opereres det med et høyere normalstraffnivå. Praksis tyder også på at straffnivået nå er det samme, uavhengig av hvorvidt voldtekten rammes av straffeloven § 192(1)(a),(b) eller(c).

4.3.2 Hvilket straffnivå har Høyesterett fastsatt i saker som ikke omfattes av minstestrafen?

Når det gjelder voldtekt til seksuell omgang som ikke omfattes av minstestrafen, har lovgiver i forarbeidene ikke angitt noe normalstraffnivå.

All den tid vi ikke har et normalstraffnivå i disse tilfellene, blir spørsmålet her hvilket straffnivå Høyesterett har lagt seg på i disse sakene.

Jeg har funnet i alt tre saker fra perioden etter lovendringen i 2010, hvor Høyesterett har behandlet voldtekt til seksuell omgang som ikke omfattes av minstestrafen. Den første saken, Rt-2013-848, gjaldt et tilfelle av voldtekt til seksuell omgang etter straffeloven § 192(1)(a). Faktum i saken var en kvinnelig drosjesjåfør som etter endt drosjetur ble voldtatt av sin mannlige passasjer ved at han førte én eller flere fingre inn i hennes skjede. Etter en nærmere tolkning av forarbeidene og vurdering straffverdigheten av det å føre fingre inn i fornærmedes skjede eller endetarmsåpning, uttalte Høyesterett følgende: ” Dette tilsier etter mitt syn at straffen for vold-

tekt i form av innføring av én eller flere fingre i skjede eller endetarmsåpning nå som et utgangspunkt må være fengsel i 3 år og 3 måneder.”¹⁰⁵ Slik jeg ser det fastsetter Høyesterett her et eget normalstraffenivå for tilfelle av voldtekt til seksuell omgang som innebærer det å putte fingre inn i fornærmedes skjede eller endetarmsåpning. Dette utgangspunktet eller normalstraffenivået på 3 år og 3 måneder har blitt fulgt opp av Høyesterett i to senere avsagte saker vedrørende voldtekt til seksuell omgang etter straffeloven § 192(1)(b), nemlig Rt-2013-853 og Rt-2013-856, og må således anses som gjeldende rett i dag.

Dette betyr således at for voldtekt til seksuell omgang som ikke omfattes av minstepstraffen, og som går ut på å putte fingre inn i skjede og/eller endetarmsåpning, opererer man i dag med et straffenivå 3 år og 3 måneder, uavhengig av hvorvidt handlingen rammes av straffeloven § 192(1)(a), (b) eller (c).

5 Avslutning

I denne avhandlingen har jeg sett på utviklingen av straffenivået i voldtektssaker fra lovendringen i år 2000 og frem til i dag, og Stortingets tiltak for å sikre seg et skjerpet straffenivå i denne perioden. I den forbindelse har jeg også fastsatt dagens straffenivå i voldtektssaker.

Som avhandlingen har vist, har Stortinget ved lovendringen i 2010 fastsatt normalstraffenivået for voldtekt som omfattes av minstepstraffen til fengsel i 4 år og minstepstraffen for voldtekt til samleie til fengsel i 3 år. For å sikre et reelt skjerpet straffenivå i tråd med disse føringene, samt å sikre at sovevoldtektene/hjelpeløstiltfellene blir straffet tilsvarende strengt som de mer tradisjonelle tilfellene av voldtekt, har vi sett at Stortinget har fastsatt at straffen som utgangspunkt skal være ubetinget. Videre har vi sett at Stor-

¹⁰⁵ Avsnitt 19

tinget har fastsatt at det skal utmåles samme straff uavhengig av hvorvidt gjerningen rammes av straffeloven § 192 (1)(a),(b) eller (c). En behandling av Høyesteretts praksis etter lovendringen av 2010 har vist oss at domstolene i høy grad har fulgt opp disse føringene fra Stortinget. Dette er således gjeldene rett i dag.

Avslutningsvis ønsker jeg imidlertid her å se på gjeldene straffenivå, nærmere bestemt gjeldene straffenivå i de saker som omfattes av straffeloven § 192(1)(b), i et kritisk lys.

Typetilfellet jeg har i tankene er det som er presentert i Rt-2005-663. Selv om jeg har behandlet denne dommen tidligere i avhandlingen, finner jeg grunn til å gå litt mer detaljert inn på faktum i saken her. Etter en kveld på byen hadde fornærmede blitt med domfelte hjem. Domfelte og fornærmede kjente hverandre fra før. Fornærmede og domfelte var begge beruset. Hjemme hos domfelte begynte fornærmede og domfelte å kjæle med hverandre. De tok en dusj sammen og hadde gjensidig oralsex. Fornærmede ga imidlertid klart uttrykk for at hun ikke ønsket samleie med domfelte. Etter dette sovnet fornærmede i domfeltes seng, hvorpå domfelte tok av fornærmede trusen og voldtok henne til samleie. Domfelte trakk seg ut etter kort tid og fikk ikke sædavgang. Fornærmede våknet kort tid etter. På spørsmål fra fornærmede, erkjente domfelte å ha hatt samleie med fornærmede. Straffen ble satt til fengsel i 2 år hvorav 1 år og 9 måneder ble gjort betinget. I dag skal gjerningsmannen som utgangspunkt dømmes til ubetinget fengsel i 4 år.

Slik jeg ser det er det klart at gjerningsmannen i dette tilfellet har opptrådt klart straffverdig når han mot fornærmedes vilje har forgrepet seg på henne. Det er således klart at han må gis en betydelig straff for dette. Det er når det kommer til hvor streng straff som bør idømmes at jeg stiller meg mer kritisk til dagens straffenivå. Selv om det er klart at gjerningsmannen har opptrådt sterkt klanderverdig i typetilfellet nevnt over, mener jeg at man ved straffutmålingen må se hen til at det i dette tilfellet dreier seg om en beruset, uerfaren og ung mann som i et øyeblikk av dumskap og opphisselse trækker over streken og begår en svært lite gjennomtenkt handling. Som vi har sett av denne

avhandlingen har imidlertid departementet gjennom å presisere; at det må foreligge særlig formildende omstendigheter for å gå under normalstraffenivået, at forutgående seksuell kontakt svært sjelden bør anses som formildende, at straffen for voldtekt som den klare hovedregel skal være ubetinget, og at straffen skal være den samme uavhengig av hvorvidt forholdet rammes av straffeloven § 192(1)(a)(b)(c), i stor grad har avskåret domstolene fra å tilpasse straffen slike subjektive omstendigheter som nevnt over. I stedet skal gjerningsmannen i disse tilfellene nærmest reservasjonsløst ilegges en straff av ubetinget fengsel i 4 år, en straff som selv for den mest garvede forbryter er betydelig. For meg fremstår dette som både udifferensiert og uforholdsmessig strengt, selv om man tar i betraktning at fornærmede er utsatt for en alvorlig krenkelse av både kropp og sjel.

Ennå mer uforholdsmessig og udifferensiert fremstår straffenivået, dersom man kaster et blikk på de saker som vi har sett at departement i forarbeidene trekker frem som eksempler på saker hvor normalstraffen på 4 år bør ilegges. Selv om jeg har behandlet disse dommene tidligere i avhandlingen, finner jeg grunn til å gjenta faktum i sakene her. Mens Rt-2008-890 gjaldt en ung kvinne som ved bruk av vold og trusler ble voldtatt til samleie av en 31 år gammel tivoliansatt i hans lugar, gjaldt Rt-2002-1295 en 54 år gammel mann som hadde voldtatt en 18 år gammel kvinne til samleie mens hun sov tungt som følge av beruselse. Slik jeg ser det er det en betydelig forskjell i straffverdighet i saken fra Rt-2008-890, hvor en godt voksen mann ved bruk av vold truer til seg samleie med ei ung jente, og saken fra Rt-2005-663, hvor en ung gutt i beruset tilstand ikke klarer å styre sine lyster, og voldtar sin sovende venninne til samleie etter at de kort tid i forveien har hatt gjensidig seksuell kontakt. Den samme forskjellen i straffverdighet mener jeg det er dersom man sammenlikner saken i Rt-2005-663 og saken i Rt-2002-1295, hvor en eldre mann utnytter en ung jente som sover tungt som følge av rus. Når disse forholdene etter forarbeidene skal ilegges den samme straff er det etter min mening noe som skurrer.

Selv om jeg personlig mener at en straff av fengsel i 4 år for typetilfellet av sovevold-

tekt jeg har presentert over, er uforholdsmessig strengt i seg selv, er det klart at dette synspunktet må stå for min egen regning. Hva som fremstår som forholdsmessig straff i forhold til handlingens straffverdighet vil nok i stor grad variere i forhold til hvem man spør. Ytterpunktene er trolig klare. Jeg tviler for eksempel på at mange ville mene at det er forholdsmessig å få 10 års fengsel utelukkende for å ha kjørt for fort, eller at det ville være forholdsmessig å få bøter for overlatt drap. Når det gjelder hvorvidt det er forholdsmessig med en straff av 1 år, 2 år, 3 år eller 4 år for det ovennevnte typetilfellet, er dette vanskeligere å si noe sikkert om. Dette beror på øyet som ser, og trolig ulike oppfatninger av hva som bør være straffens formål. Selv om jeg er klar over faren av å tillegge andre en alminnelig rettsoppfatning, uten å ha undersøkt denne nærmere, kan jeg imidlertid ikke forstå annet enn at de fleste vil være enige i at det er ulik grad av straffverdighet i de ulike tilfellene jeg har referert til over, og således at straffene ikke bør være den samme i disse tilfellene. Og slik jeg ser det er det dette som er det helt sentrale, nemlig *manglende differensiering* fra Stortingets side når det kommer til straffeutmålingen i voldtektssaker i dag, og *ikke* at straffene for voldtekt *generelt* har blitt for strenge. Slik jeg ser det har Stortinget nå skrudd til skrustikka når det kommer til domstolenes frihet til å utmåle en skjønnsmessig straff i det konkrete tilfellet, uten å bry seg nevneverdig om at de forhold de ført inn under samme paragraf og pålagt samme straffenivå, inneholder forhold med betydelige variasjoner i straffverdighet.

Det er ikke bare jeg som synes å ha et slikt syn. I en artikkel skrevet av tidligere lagmannsrettsdommer og nåværende politimester i Vestfold, Rune Bård Hansen, trekker Hansen langt på vei frem de samme argumenter og synspunkter jeg her kommer med.¹⁰⁶ Det samme synes Høyesterettsdommer Kirsti Coward å gjøre. I Morgenbladet 27. September 2013 blir hun bl.a. spurt om hva hun er mest skeptisk til. Jeg vil avslutte denne avhandlingen med Kirsti Cowards svar på dette, som jeg fullt ut tiltrer;

¹⁰⁶ Rune Bård Hansen (2013)

”Jeg har kjempet mot strengere straffer, men nå beveger Norge seg i en annen retning. Sovevoldtekter, hvor to nokså fulle ungdommer havner i samme seng sammen, kan føre til streng straff for gutten. Jeg er redd for at få ønsker å differensiere, og at det rådende syn blant politikere er at man ikke får straffet alle strengt nok”

6 Litteraturliste

Lov

- 1902 Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10
- 1902 Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10, historisk versjon gjeldene fra 01.07.1999
- 2000 Lov om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd) av 11. august 2000 nr. 76
- 2005 Lov om straff (straffeloven) av 20. mai 2005 nr. 25
- 2009 Lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning) av 19. juni 2009 nr. 74.
- 2010 Lov om endringer av straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd) av 25.06.2010 nr. 46

Forarbeider

NOU 1997: 23	Seksuallovbrudd
Straffelovkommisjonens delutredning VI
NOU 2002: 4	Ny straffelov
Straffelovkommisjonens delutredning VII
Ot.prp.nr.28 (1999-2000)	Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)
Ot.prp.nr.90 (2003-2004)	Om lov om straff (Straffeloven)
Ot.prp.nr.8 (2007-2008)	Om lov om endringer i straffeloven av 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folke-mord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)
Ot.prp.nr.22 (2008-2009)	Om lov om endringer i straffeloven av 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
Prop.97 L (2009-2010)	Endringer i straffeloven 1902 mv. (Skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Innst.O.92 (1999-2000)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd)
Innst.O.nr. 72 (2004-2005)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven)
Innst.O.nr. 73 (2008-2009)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
Innst.314 L (2009-2010)	Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Domsregister

HØYESTERETT:

Rt-1999-1718	Rt-2006-471	Rt-2011-172	Rt-2013-776
Rt-2002-1288	Rt-2006-828	Rt-2011-734	Rt-2013-848
Rt-2002-1295	Rt-2007-347	Rt-2011-743	Rt-2013-853
Rt-2002-1673	Rt-2008-890	Rt-2011-1013	Rt-2013-856
Rt-2002-1701	Rt-2008-917	Rt-2011-1017	
Rt-2003-196	Rt-2009-321	Rt-2012-659	
Rt-2003-496	Rt-2009-1412	Rt-2012-1084	
Rt-2003-625	Rt-2009-1423	Rt-2012-1103	
Rt-2003-740	Rt-2010-676	Rt-2013-193	
Rt-2004-39	Rt-2010-1324	Rt-2013-198	
Rt-2004-1902	Rt-2010-1592	Rt-2013-601	
Rt-2005-663	Rt-2010-1595	Rt-2013-625	

BESLUTNINGER FRA HØYESTERETTS ANKEUTVALG:

Rt-2012-1827

LAGMANNSRETTE:

LA-2011-47658	LF-2010-175808
LB-2010-98260	LG-2010-59283
LB-2011-54236	LG-2010-112476
LB-2011-92859	LG-2010-174803
LB-2011-116927	LG-2010-185678
LB-2011-142354	LG-2013-46486
LB-2011-156401	LH-2010-100746
LB-2012-177442	LH-2010-109103

Litteratur

Andenæs (2008)	Andenæs, Johs. og Andorsen, Kjell. Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene. Oslo, 2008.
Coward (2013)	Coward, Kirsti. I: Morgenbladet 27. September 2013 [siteret fra Rune Bård Hansens artikkel]
Eckhoff (2001)	Eckhoff, Torstein. Rettskildelære. 5. utg. ved Jan E. Helgesen. Oslo, 2001
Ertzeid (2006)	Ertzeid, Aina Mee. Straffeloven § 192 om voldtekt - et supplement til pensum i spesiell strafferett. I: Jussens venner nr. 6/2006 s. 338-370. [siteret fra Idunn.no]
Hansen(2013)	Hansen, Rune Bård. Fra utuktig omgang til sovevoldtekt – straffeutmåling på ville veier. I: Lov og Rett nr. 10/2013 s. 688-701 [siteret Idunn]
Jusleksikon	Gisle, Jon...[et al.] 2.utg. Oslo, 2005
Matningsdal (2013)	Matningsdal, Magnus. Norsk lovkommentar til straffeloven 2005, 2013 [siteret Gyldendal rettsdata]
Schei	Schei, Tore. Justisminister og maktfordeling. I: Aftenposten. 24.12.2008.

Nettsider

Christie, Niels. Beskytt domstolene. (2009).

<http://www.jus.uio.no/ikrs/tjenester/kunnskap/kriminalpolitikk/meninger/2009/beskyttedoms-tolenechristie.html>

Regjeringen Stoltenberg II. Politisk plattform for en flertallsregjering (2005).

<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/smk/rapporter-og-planer/rapporter/2005/soria-moria-erklaringen.html?id=438515> [sitert 17.02.2014]

Robberstad, Anne. Opphev minstestrafen! (2009).

<http://www.aftenposten.no/meninger/Opphev-minstestrafen-5564501.html#.UwJp-3m1Qsk> [sitert 17.02.2014]

SSB . Kriminalstatistikk. Tabeller. Straffereaksjoner (2006-2011)

<http://www.ssb.no/a/kortnavn/straff/arkiv/vedl-2007-09-19.html>

<http://www.ssb.no/a/kortnavn/straff/arkiv/vedl-2008-08-18.html>

<http://www.ssb.no/a/kortnavn/straff/arkiv/vedl-2010-01-12.html>

<http://www.ssb.no/a/kortnavn/straff/arkiv/vedl-2010-06-22.html>

<http://www.ssb.no/a/kortnavn/straff/arkiv/vedl-2011-12-22.html>

http://www.ssb.no/a/kortnavn/a_krim_tab/

[sitert mars 2014]

SSB . Kriminalstatistikk. Tabeller. Anmeldte lovbrudd (1993-2011)

http://www.ssb.no/a/kortnavn/a_krim_tab/

[sitert mars 2014]

SSB. Kriminalstatistikk. Statistikkbank. Lovbrudd etterforsket etter politiets avgjørelse og type lovbrudd. (1996-2012)

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=Eforsk01&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=sosiale-forhold-og-kriminalitet&KortNavnWeb=lovbrudde&StatVariant=&checked=true>

[sitert mars 2014]

Personlige meddelelser

Lid, Stian. E-post. 19. mars 2014

7 Vedlegg

Vedlegg 1¹⁰⁷

Tabellen er inndelt i 2x5 hovedkategorier. Innad i hovedkategoriene kommer først referansen til den aktuelle dommen, deretter gjerningstidspunktet for handlingen og til slutt en tallrekke som illustrerer omstendigheter av betydning for straffeutmålingen. Tallene som illustrerer omstendighetene av betydning for straffeutmålingen er nærmere forklart etter tabellen.

	Til samleie	Uten samleie
Overfallsvoldtekt	* LG-2010-174803: 05.09.2009, (1),(8)- 4 års fengsel * LH-2010-109103: 11.01.2010, (1) - 4 års fengsel * LB-2010-160308: 01.11.2009, (1), (3),(4) – 6 år og 6mnd. fengsel * LG-2013-46486: 11.10.2009, (1) – 3 år og 9 mnd. fengsel	
Straffeloven § 192 (1)(a) og (c), men ikke overfallsvoldtekt	* LA-2011-47658: 26.07.2009,(1) – 3 år og 3 mnd. fengsel * LA-2012-100012: 05.2008 – 05.2010, (2),(3),(4), (5)- 9 år forvaring * LB-2012-116925: 24.01.2010, (1), (9) – 3 år og 3 mnd. fengsel * LB-2011-142354: 30.05.2010, (2), – fengsel i 3 år og 4 mnd. * LB-2011-54236: 02.08.2009, (2), (9) – 2 år og 8 mnd. fengsel * LB-2011-43434: 04.2009-01.2010, (2),(3), (5),(7), (9): 6 år fengsel hvorav 4 år betinget. * LB-2010-202985; 05.06.2010, (1),(8) – 3 år og 3 mnd. fengsel * LB-2010-98260: 19.12.2009,(1) – 3 års	**LA 2011-144951: 18.07.2009,(2) – 2 år og 9 mnd. fengsel. **LB-2011-171025: 11.10.2009, (2) (4), (9)- 2 år og 3 mnd. fengsel hvorav 6 mnd. betinget **LB-2011-125683: 15.11.2009, (1), (6),(7) – 3 år og 3 mnd. fengsel **LF-2011-106811: (2) – 2 år og 6 mnd. fengsel **LG-2012-100028: 18.10.2009,(2), (9) – 2 år og 3 mnd. fengsel hvorav 1 år betinget **LH-2011-65132: 06.12.2010, (1) – 1 års fengsel

¹⁰⁷ Tabellen er, med enkelte modifikasjoner, laget etter idé av Aina Mee Erzeid i hennes artikkel ”Straffeloven § 192 om voldtekt – et supplement til pensum i spesiell strafferett”.

	fengsel * LB-2010-31132: 23.07.2010, (2),(4), * LE-2013-4424:(1),(4),(9) – 4 år og 3 mnd. fengsel * LG-2010-181531: 03.10.2009, (2),(9) – 3 års fengsel * LG-2010-185678: 19.12.2009, (1) – 3 år og 6 mnd. fengsel * LG-2010-112476: 18.11.2009, (7) – 4 år og 9 mnd. fengsel * LG-2010-59283: 03.10.2009, (1) – 4 års fengsel	
Forsøk på voldtekt etter straffeloven § 192 (1)(a) og (c), men ikke overfalls-voldtekt	* LA-2011-96935: 26.10.2009, (2),(9) – 2 år fengsel hvorav 9 mnd. betinget * LF-2010-184268: (1) – 2 år og 9 mnd. fengsel. Endret til 3 år og 3 mnd. fengsel etter anke til HR (HR-2011-1317-A)	** LH-2013-77625: 28.01.2010, (2), (7), (9) – 1 år og 9 mnd. fengsel hvorav 9 mnd. betinget
Voldtekt etter straffeloven § 192(1)(b)	* LB-2013-54455: 17.12.2009, (1),(9)- 2 års fengsel/6mnd. betinget * LB-2012-177442: 21.06.2010, (1),(6), (9) – 4 års fengsel hvorav 1 år betinget * LB-2011-156401: 01.11.2009, (1), (9) – 2 år og 9mnd. fengsel hvorav 1 år betinget * LB-2011-116927: 20.12.2009, (2), (4), (9) –3 års fengsel * LB-2011-92859: 09.05.2010, (2),(3)- 2 år og 9 mnd. fengsel. * LB-2010-123543: 13.12.2009,(1),(10) – 1 år og 3 mnd. fengsel * LF-2010-151196:(2),(9)(10)- 1 års fengsel * LF-2010-175808: 9. august 2009,(2), (9) – 2 år og 6mnd. fengsel hvorav 6 mnd. betinget * LH-2010-100746: 21.juni 2009, (2),(4),(9) – 2 år og 4 mnd. fengsel hvorav 1 år betinget	* LG-2010-192401: 20.09.2009, (2),(9) – 10 mnd. fengsel * LG-2010-157157: 24.05.2009, (1),(9) – 2 år og 4 mnd. fengsel * LE-2012-19618:(2),(3) (7),(9) – 1 år og 4 mnd. fengsel.
Forsøk på voldtekt etter straffeloven § 192(1)(b)	* LA- 2011-73476: 24.04.2010, (2),(4),(6) – 3 år og 3 mnd. fengsel	* LB – 2011-146128: 24.01.2010, (1), (9) – 6 mnd. fengsel

Tegnforklaring:

1. Tiltalte var fremmed for fornærmede
2. fornærmede og tiltalte kjente hverandre fra før
3. anvendelse av § 192(3)
4. konkurrans med andre straffbare forhold eller straffebud
5. gjentatte overgrep (også ved fortsatt straffbart forhold) mot samme eller forskjellige fornærmede.
6. Tidligere straffedømt for vold og/eller seksuallovbrudd
7. Straffeloven § 64
8. Begått av flere i fellesskap, men likevel ikke 3. ledd
9. formildende omstendigheter som for eksempel tilståelse, lang saksbehandlingstid, domfeltes unge alder eller liknende
10. grov uaktsom voldtekt